

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНКЫ

**БАНК ТУТУМУНУН ӨНҮГҮҮ
ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ**

2009-ЖЫЛДЫН ЭКИНЧИ ЖАРЫМ ЖЫЛДЫГЫ (16)

БИШКЕК, 2010-жыл

РЕДАКЦИЯЛЫК КЕҢЕШ:

Төрага: Боконтаев К.К.
Кеңештин мүчөлөрү: Алыбаева С.К.
Еремеева Е.А.
Жакыпов М.Ж.
Аманов Б.К.
Давлесов А.Н.
Садыкова Н.О.
Хан Р.Д.

Жооптуу катчы: Ажымудинов Р.К.

Бул кызматкерлер басылманы даярдоодо негизги аткаруучулардан болушкан:
Оморов Т. (1-бөлүк), Ташматова Ж. (2-бөлүк), Асаналиева Н. (3-бөлүк), Осмонова З.
(4-бөлүк), Ыктыбаев А. (5-бөлүк), Аматова Э. (6-бөлүк),
Капарова Г., Оморов Т. (7-бөлүк).

Уюштуруучусу: Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы.
Басылма Кыргыз Республикасынын Адилет министрлигинде каттоодон өткөн. Жалпыга маалым-
доо каражаттарын каттоо жөнүндөгү 2002-жылдын 18-сентябрындагы
№783-күбөлүккө ээ.

© Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, 2010

Басылма Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын уруксатысыз, кайрадан басылып чыгары-
лууга жана кайсыл формада жана кайсы каражаттар менен болбосун таркатылууга тийиш эмес.
Басылманы көчүрүп басууда жана которууда «Банк тутумунун өнүгүү тенденциялары» басыл-
масына милдеттүү түрдө таянуу зарыл.
"МЧМ Дифайн плюс" ЖЧКсынын басма борборунда 230 нускада
басууга даярдалып, басылып чыгарылды.

Банк тутумунун өнүгүү тенденциялары

Кыргызстандын банк тутумунун өнүгүшүнө финансылык ортомчу катары, иликтөөлөрдү жүргүзүү жана ага баа берүү, турукташууга жетишүүдө жана аны колдоп турууда орун алган тоскоолдуктарды, ошондой эле Кыргызстандын банк тутумунун турукташуусунун составдык элементтерине баа берүү «Банк тутумунун өнүгүү тенденциялары» басылмасынын максаты болуп саналат. Басылма 1-январга жана 1-июлга карата абал боюнча кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарыяланып турат.

Маалыматтарды жаңыртуунун акыркы күнү: 2010-жылдын 1-январы

Басылманын мазмунуна байланыштуу маселелер боюнча:

Кыргыз Республикасынын Улуттук Банкынын
Көзөмөл методологиясы жана лицензиялоо Башкармалыгына
Бишкек шаары, Т.Үмөталиев атындагы көчө, 101 дареги боюнча,
(996 3312) 66 92 52 телефону,
(996312) 65 64 77 факсы аркылуу кайрылсаңыздар болот.
Электрондук почта: ajymudinov@nbkr.kg.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын башка басылмалары

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын жылдык отчету

Жылдык отчет Улуттук банктын жыл ичиндеги бүткөргөн иши жөнүндө толук отчету болуп саналат. Ал экономиканын реалдуу секторундагы өзгөрүүлөрдүн натыйжаларынын кыскача мүнөздөмөсүн, ошондой эле акча-кредит чөйрөсүндөгү Улуттук банктын чечимдерин жана аракеттерин чагылдырат. Өзүнө экономикалык өнүгүү жана акча-кредит саясаты жөнүндө маалыматтарды, финансылык отчетту, Улуттук банк жөнүндө жалпы маалыматтарды, статистикалык тиркемелерди камтыйт. Кыргыз, орус жана англис тилдеринде басылып чыгарылат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын бюллетени

Улуттук банктын бюллетени Кыргыз Республикасынын реалдуу сектор, финансылык жана тышкы экономикалык сектор, ошондой эле мамлекеттик финансы боюнча макроэкономикалык көрсөткүчтөрүн камтыйт. Бюллетенди даярдоодо Кыргыз Республикасынын Улуттук Статистика комитетинин, Финансы министрлигинин, коммерциялык банктардын, Кыргыз Республикасынын Финансы рыногун көзөмөлдөө жана жөнгө салуу кызматынын жана Улуттук банктын материалдары пайдаланылат. Ай сайын кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарык көрөт.

Кыргыз Республикасынын төлөм теңдеми

Бул басылмада Кыргыз Республикасынын тышкы секторунун өнүгүшүндөгү акыркы тенденциялар чагылдырылат жана төлөм теңдеминин аналитикалык жана нейтралдуу формасы, тышкы сооданын түзүмү, эл аралык камдар, тышкы карыз боюнча маалыматтар менен таблицалар, ошондой эле Кыргыз Республикасынын эл аралык инвестициялык позициясы камтылат. Басылма чейрек сайын – январь, май, июль жана октябрь айларында жарыяланып турат.

Кыргыз Республикасында инфляция боюнча баяндама

Баяндама республикадагы жана анын региондорундагы керектөө бааларынын динамикасынын чагылдырылышын, инфляциянын негизги факторлорун иликтөөлөрдү, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын акча-кредиттик саясат жагындагы чечимдери жөнүндө маалыматтарды камтыйт жана анда келерки чейрекке инфляциялык болжолдоолор келтирилет. Чейрек сайын кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарыяланат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын пресс-релизи

Улуттук банктын пресс-релизи Улуттук банкта жана бүтүндөй банк тутумундагы окуялар түрмөгүн, финансы рыногу боюнча ыкчам маалыматтарды камтыйт. Апта сайын кыргыз жана орус тилдеринде жарыяланат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын ченемдик актылары

Бул басылма Кыргыз Республикасын банктык мыйзамдарынын пайдубалын түзүүчү ченемдик документтер менен коммерциялык банктарды жана коомчулукту камсыз кылуу үчүн Улуттук банктын ченемдик актыларын расмий жарыялоону билдирет. Басылма айына бир жолу кыргыз жана орус тилдеринде чыгарылат.

Бардык басылмалар Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Төрагасынын буйругу менен бекитилген тизмеге ылайык таркатылат жана <http://www.nbkr.kg> дареги боюнча web-сайтка жайгаштырылат.

МАЗМУНУ

КИРИШҮҮ	7
I. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ФИНАНСЫ-КРЕДИТ СИСТЕМАСЫНЫН АБАЛЫ	8
II. БАНК ТУТУМУНУН АБАЛЫ	10
2.1. Банк тутумунун түзүмү	10
2.2. Тобокелдиктер	15
2.2.1. Кредиттик тобокелдик	15
2.2.2. Ликвиддүүлүк тобокелдиги	16
2.2.3. Концентрациялануу тобокелдиги	19
2.3. Капиталдын шайкештик деңгээли	22
2.4. Финансылык натыйжалар	23
2.5. Финансылык ортомчулук көрсөткүчү	25
III. БАНКТЫК ЭМЕС ФИНАНСЫ-КРЕДИТ МЕКЕМЕЛЕРИ	27
3.1. Банктык эмес финансы-кредит мекемелер системасынын абалы	27
3.2. Кредит портфелинин түзүмү жана өзгөрүү динамикасы	29
3.3. Негизги тобокелдиктер	31
IV. ТӨЛӨМ СИСТЕМАСЫ	32
4.1. Төлөм системасынын түзүмү	32
4.2. Банк продуктулары, тарифтер жана кызмат көрсөтүүлөр	33
4.3. Нак жана нак эмес жүгүртүүлөр	35
4.3.1. Нак жүгүртүүлөр	35
4.3.2. Нак эмес жүгүртүүлөр	36
4.3.3. Банктык төлөм карттары менен эсептешүүлөр системасы	36
4.3.4. Жол чектери менен операцияларды кошо алганда чек ара аркылуу өткөрүлүүчү төлөмдөр	39
V. РЕАЛДУУ СЕКТОРДУН АБАЛЫ	40
5.1. Үй чарбасы	40
5.1.1. Банк тутумунун алдындагы милдеттенмелер	40
5.1.2. Калктын өздүк жыйымдары	41
5.2. Корпоративдик сектор	42
5.2.1. Банк тутумунун алдындагы милдеттенмелер	42
5.2.2. Дебитордук жана кредитордук карыздардын абалы	43
5.2.3. Финансылык натыйжалар	44
VI. ФИНАНСЫ СИСТЕМАСЫНЫН ӨНУГҮҮ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	45
VII. АТАЙЫН КАРАЛУУЧУ МАСЕЛЕЛЕР	50
ОҢДОЛОР	52
«Банк тутумунун өнүгүү тенденциялары» 2008-жылдын экинчи жарым жылдыгы үчүн	52
«Банк тутумунун өнүгүү тенденциялары» 2009-жылдын биринчи жарым жылдыгы үчүн	53

КИРИШҮҮ

Республиканын банк тутумунда 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында экономиканын реалдуу секторун кредиттөө көлөмүнүн өсүш арымынын басаңдашы, ошондой эле банк тутумунун финансылык ортомчулугунун айрым көрсөткүчтөрүнүн бир аз төмөндөгөндүгү байкалган. Ошондой болсо да, ликвиддүүлүктүн олуттуу запасы жана коммерциялык банктардын капиталынын шайкештик дэңгээлинин белгиленген нормативдерге салыштырганда артышы, банк тутумунун ишинин жетишээрлик туруктуу улантылып жаткандыгын айгинелейт.

Кароого алынып жаткан мезгил ичинде финансы-кредит системасынын ресурстук базасынын кеңейүүсүнүн алгылыктуу тенденциясы сакталып турган, бирок анын өсүш арымы байкаларлык төмөндөгөн. Активдердин өсүшүнүн жана Банктык жана банктык эмес кредиттик мекемелердин капиталдаштыруунун, банк тутумунун депозиттик базасынын, ошондой эле экономиканын финансы секторуна чет өлкө инвестицияларынын агылып кирүүсүнүн эсебинен көбөйүү жүргөн. Мында, мөөнөттүү депозиттердин көлөмүнүн өсүшү (коммерциялык банктардын депозиттик базасынын өсүшү) банктардын экономиканы орто жана узак мөөнөттүү каржылоосун арттыруу боюнча потенциалынын жогорулатылгандыгын тастыктайт.

Ресурстук базанын 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында өсүүгө ык коюу шартында, экономиканы кредиттөө көлөмүнүн өсүшүнүн акыркы жылдары калыптанган алгылыктуу тенденциясы сакталып калган, бирок кредиттердин өсүш арымы байкаларлык кыскарган. Финансы-кредит системасынын кредиттеринин көлөмүнүн кыскарышынын натыйжасында кредит портфелинин өсүш арымынын басаңдагандыгы байкалган.

Дүйнөлүк финансылык каатчылыктын өсүштүн айрым көрсөткүчтөрүнө кыйыр түрдөгү терс таасирине карабастан, банк тутумунун туруктуулугунун сакталып калгандыгы белгиленген. Коммерциялык банктардын капиталдык базасынын сапатынын жакшыргандыгын, банктык жана төлөм кызмат көрсөтүүлөрүнүн чөйрөсүнүн кеңейгендигин, сапатынын жакшыргандыгын да белгилеп кетүү зарыл, албетте булар республиканын экономикасын өнүктүрүүнүн алгылыктуу факторлорунан болуп саналат.

Мындан тышкары, бул жерде Кыргыз Республикасынын Улуттук банкына караштуу Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фондусу өз ишин жүзөгө ашырууну баштагандыгын да белгилеп кетүү зарыл. Мына ушул Фонддун иши жөнүндө маалымат «Банк тутумунун өнүгүү тенденциялары» басылмасынын «Атайын каралган маселелер» бөлүгүндө чагылдырылган.

I. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ФИНАНСЫ-КРЕДИТ СИСТЕМАСЫНЫН АБАЛЫ

1. Кыргыз Республикасынын финансы-кредит системасынын абалы

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча финансы-кредит системасынын чогуу алгандагы активдери,¹ 2008-жылдын ушул эле мезгилине салыштырганда 3 пайызга өскөн, мында бул көрсөткүчтүн өсүшүн банктык эмес финансы-кредит мекемелери камсыз кылган.

Чогуу алгандагы кредит портфелинин ички дүң продуктуга (ИДП) карата катышы катары аныкталган², финансылык ортомчулук көрсөткүчү 2008-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда төмөндөө менен 17,8 пайызды (1,1-графикти) түзгөн.

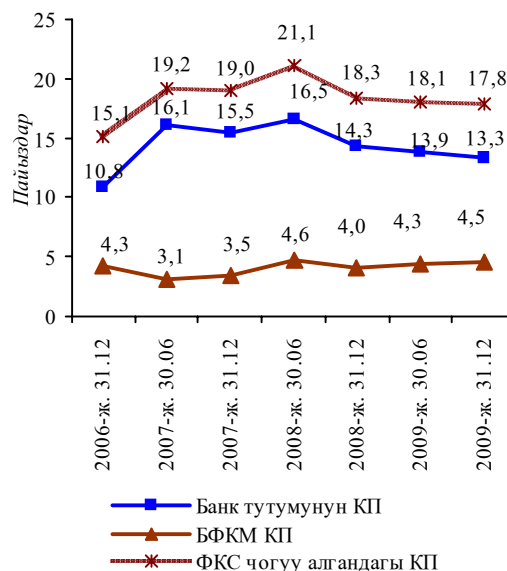
Банк тутумунун кредиттеринин төмөндөө арымы 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгы ичинде, 2008-жылдын ушул эле мезгилиндегиге салыштырганда «минус» (-) 1,8 пайызды³ түзгөн.

Банктар финансы-кредит системасында басымдуу абалды ээлөөнү улантууда (1.2-график) жана 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча финансы-кредит системасынын чогуу алгандагы кредит портфелинде алардын үлүшү 74,6 пайызды⁴ түзүү менен, 2008-жылдын ушул эле мезгилине караганда 3,6 пайыздык пунктка төмөндөгөн.

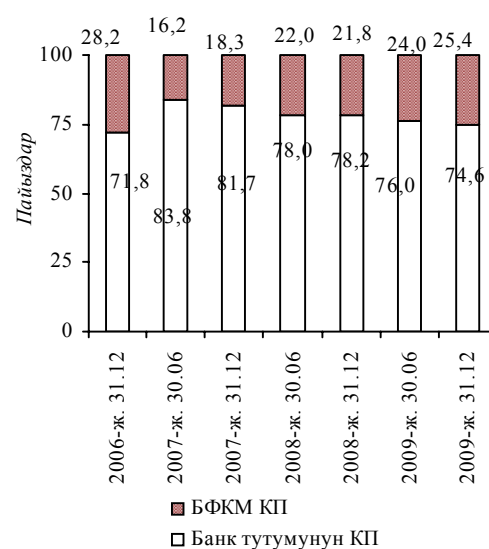
Потенциалдуу жоготуулардын жана чыгым тартуулардын ордун жабууга атайын камдардын (РППУ) көлөмүнүн банк тутумунун жана БФКМдердин кредиттеринин көлөмүнө карата катышынын динамикасы, банктардын кредит портфелинин сапатынын айрым бир нарчарлоого дуушар болгондугун тастыктоодо (1.3-график). 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча, БФКМдердин кредит портфелиндеги атайын РППУнун үлүшү көбөйүү менен 2,4 пайызды түзгөн, ал эми банк тутумунда бул көрсөткүч 0,2 пайыздык пунктка көбөйүп 4,8 пайызды түзгөн.

1.1-график. Финансы-кредит системасынын (ФКС) кредит портфелинин (КП) өзгөрүү динамикасы,

ИДПга карата пайыздарда

1.2-график. Чогуу алгандагы кредит портфелинин (КП) түзүмү

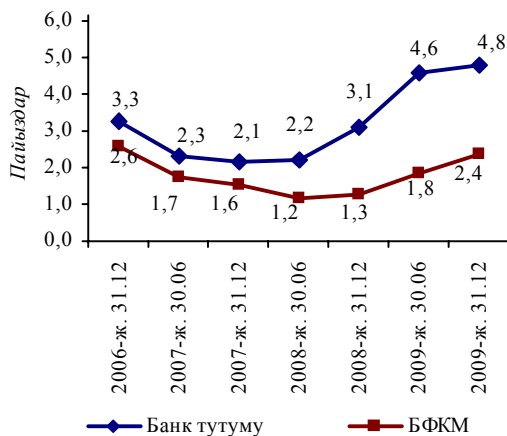

¹ Улуттук банктан лицензия алышкан коммерциялык банктардын жана банктык эмес финансы-кредит мекемелердин көрсөткүчтөрү, бул жерде финансы-кредит системасынын иликтөөгө алынып жаткан көрсөткүчтөрү катары каралат.

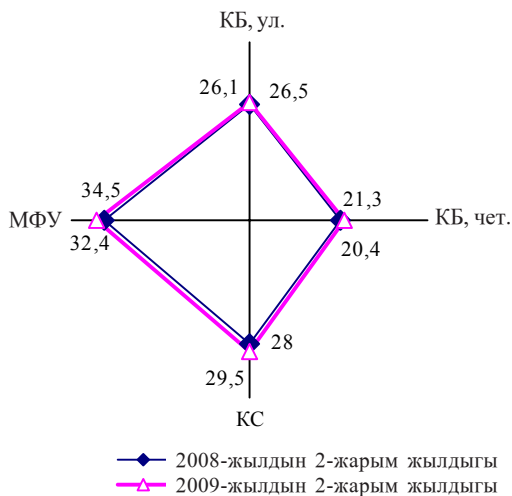
² Эсептөөдө акыркы 12 ай ичиндеги айкын ИДП боюнча маалыматтар эске алынат.

³ Банк тутумунун кредит портфели банкрот болгон банктардын кредит портфелин да камтыйт.

1.3-график. Банк тутумунун жана БФКМдин кредит портфелдериндеги атайын РППУнун деңгээли

1.4-график. Ар кандай ФКМдин кредиттери боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендердин түрдүүлүгү, пайыздар

Эскертүү: КБ, ул. – Улуттук валюта коммерциялык банктарда; КБ, чет. – Чет өлкө валютада коммерциялык банктарда; КС – кредиттик союздар; МФУ – микрофинансылык уюмдар.

Кароого алынып жаткан мезгилде 2008-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда, коммерциялык банктардын жана кредиттик союздардын кредиттери боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендердин көбөйгөндүгү байкалган.

Басылманын ушул бөлүгүнүн 1.4-графиктинде коммерциялык банктар жана банктык эмес финансы-кредит мекемелери тарабынан берилген кредиттер боюнча (улуттук жана чет өлкө валюталарында) орточо салмактанып алынган пайыздык чендердин чиелениши берилген, ал кандайдыр бир деңгээлде кредиттик ресурстардын наркынын өзгөрүү деңгээлине жана багытына баа берүү мүмкүнчүлүгүн сунуштайт. Ушул эле 1.4-графикте ломбарддардын кредиттери боюнча орточо алынган чендер чагылдырылган эмес, 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча бул көрсөткүч алынган эмес (2008-жылдын ушул эле мезгилинде – 132,3% түзгөн).

Коммерциялык банктардын чет өлкө валютасында сыяктуу эле, улуттук валютадагы жаңыдан берилген кредиттери боюнча орточо алынган пайыздык чендердин деңгээли жогорулаган, алсак, жылдын экинчи жарым жылдыгында 2008-жылдын ушул эле мезгилиндегиге салыштырганда, чет өлкө валютасындагы кредиттер боюнча пайыздык чендердин орточо деңгээли 0,9 пайыздык пунктка, ал эми улуттук валютада 0,4 пайыздык пунктка көбөйгөн.

Ошентип, Кыргызстандын финансы-кредит системасынын кароого алынып жаткан мезгил ичиндеги абалын төмөнкүчө мүнөздөөгө болот:

- негизги көрсөткүчтөрдүн абсолюттук мааниде өсүшүнүн уланышы;
- финансылык ортомчулуктун айрым көрсөткүчүнүн өсүшүнүн басаңдашы, бул көрсөткүчтүн өсүш арымынын кыйла олуттуу басаңдоосу банк тутуму боюнча байкалган;
- коммерциялык банктардын кредит портфелинин сапаттык мүнөздөмөлөрүнүн айрым бир начарлоосу;
- коммерциялык банктардын ликвиддүүлүгүнүн көбөйүүсү.
- банк тутумунун капиталынын шайкештик деңгээлинин жогорулоосу.

⁴ Банк тутумунун бардык маалыматтары мезгил-мезгил менен берилүүчү регулятивдик банктык отчеттон алынат.

II. БАНК ТУТУМУНУН АБАЛЫ

2.1. Банк тутумунун түзүмү

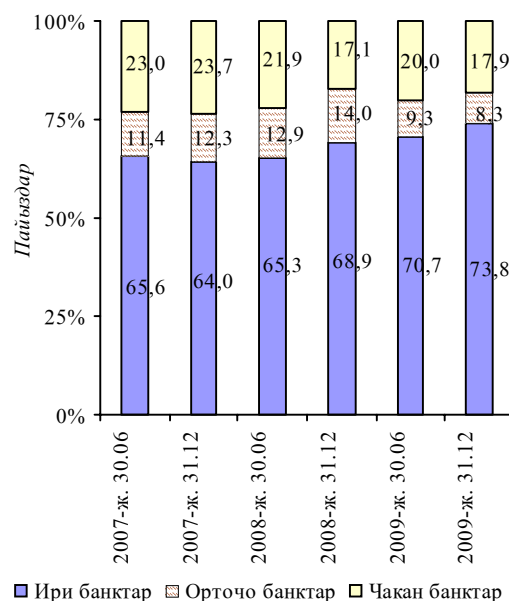
2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырына карата абал боюнча республикада 22 коммерциялык банк (Пакистан Улуттук банкынын Бишкектеги филиалын кошо алганда) иштеп турган, анын ичинде 16 банк – капиталда чет өлкөлүктөрдүн катышуусу менен анын ичинен 11 банкта чет өлкөлөрдүн катышуусу 50 пайыздан көбүрөөктү түзгөн. Республиканын бардык банк мекемелери иш чөйрөсүнө жараша универсалдуу болуп саналат.

Бүтүндөй алганда, 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырына карата банк тутуму боюнча негизги көрсөткүчтөрдүн атап айтканда, коммерциялык банктардын активдеринин, милдеттенмелеринин жана депозиттик базасынын абсолюттук мааниде алганда өсүш тенденциясы уланган.

Банк тутумунун түзүмүнө «ири», «орто» жана «чакан» банктар¹ топторунан турган рынок сегменти көз карашынан анализдөөлөрдү жүргүзүү (2.1.1-график), кароого алынып жаткан мезгилде салыштырмалуу салмагы 3.1 пайыздык пунктка өскөн «ири» банктардын рыноктук үлүшүнүн арткандыгын тастыктайт. Мында, «орто» жана «чакан» банктардын үлүшү тиешелүүлүгүнө жараша 1,0 жана 2,1 пайыздык пунктка төмөндөгөн.

Рыноктогу «ири» банктар сегментин 73,8 пайыздагы рыноктук үлүштү ээлеген бир банк түзөт. Бул банк

2.1.1-график. Банк тутумунун банктар тобу боюнча түзүмүнүн өзгөрүүсү

¹ Бул басылмада иликтөөлөрдү жүргүзүү максатында, «ири» банктар катары банк рыногунда үлүшү (d_i) 10% ашкан банктар (суммардык активдерде кредиттерде, депозиттерде жана милдеттенмелерде үлүштүн орточолонгон квадраты), 5% тен 10% чейинки түзгөндөр «орто» банктар, ал эми 5% жетпегенди түзгөндөр «чакан» банктар катары түшүндүрүлөт. Бул төмөнкү формула боюнча эсептелет:

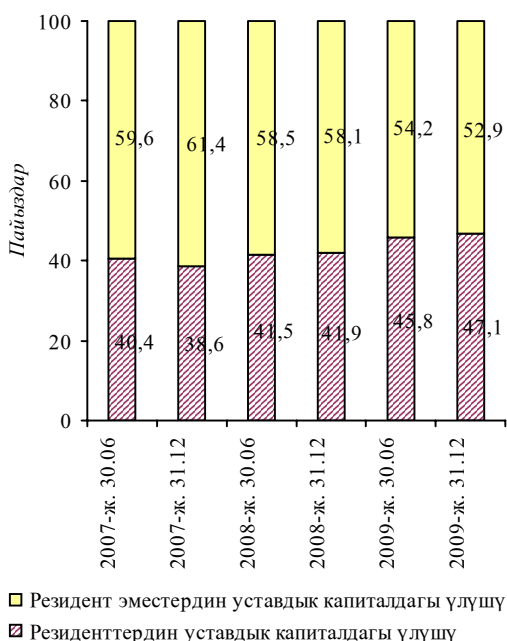
$$d_i = \frac{X_i}{\sum_{i=1}^N X_i} \quad - \text{мында, } i\text{-банктын банк секторундагы үлүшү,}$$

мында N – иштеп жаткан коммерциялык банктардын саны;

$$X_i = \frac{d_A^2 + d_{Kp}^2 + d_D^2 + d_{Ob}^2}{4} \quad - \text{төмөнкү көрсөткүчтөр боюнча}$$

орточо арифметикалык өлчөм: (d_A^2) – банктардын чогуу алгандагы активдериндеги, кредиттердеги (d_{Kp}^2), депозиттердеги (d_D^2) жана милдеттенмелердеги (d_{Ob}^2) i -банктын активдеринин үлүшүнүн квадраты.

2.1.2-график. Банк тутумунун уставдык капиталынын түзүмүнүн өзгөрүүсү

чогуу алгандагы депозиттик базада эң чоң үлүштү - 44,1 пайызды (банктардын ж.б. ФКМдердин, ошондой эле бийлик органдарынын депозиттерин эске албаганда), ал эми банк тутумунун чогуу алгандагы активдеринде 32,7 пайызды түзгөн көрсөткүчү боюнча «ири» банктар катарына чегерилген. Мында, бул банк кредиттер рыногунун негизги катышуучуларынын тобуна да кирет (13,7 пайыз).

Кароого алынып жаткан мезгилде банк тутумунун чогуу алгандагы капиталы 10,3 пайызга өскөн. Банктардын уставдык капиталды көбөйтүүсүнүн (672,0 млн. сомго), ошондой эле 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында алынган утурумдук пайданын (827,9 млн. сом) эсебинен өсүш жүргөн.

Коммерциялык банктардын уставдык капиталындагы чет өлкө капиталынын үлүшү 52,9 пайызды түзгөн (2009-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырына карата – 54,2 пайыз), 2.1.1-графикти карагыла.

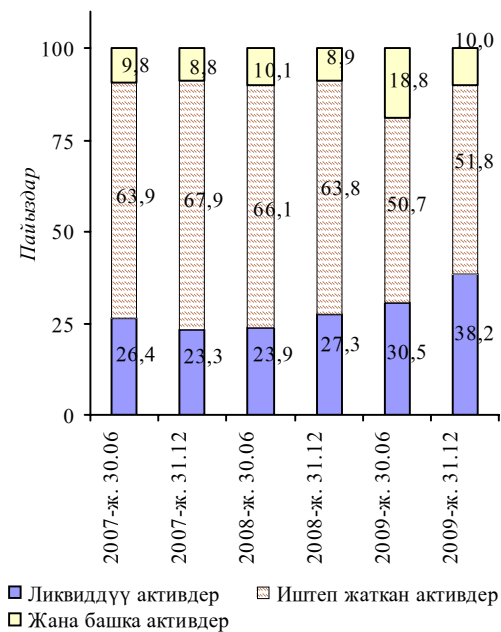
Кароого алынып жаткан мезгил ичиндеги резиденттердин уставдык капиталынын жалпы өсүш арымы 11,4 пайызды, ал эми резидент эместердин уставдык капиталынын өсүшү 5,9 пайызды түзгөн.

Банктардын капиталдык базасынын уланып жаткан өсүшү банк тутумунун андан-аркы өнүгүшү үчүн жетиштүү потенциалды түптөөгө өбөлгө болгон.

Банк тутумунун активдеринин 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырына карата өсүшү 4,4 пайыз чегинде катталган. Чогуу алгандагы активдердин түзүмүнүн өзгөрүүсүн карап көрүү менен (2.1.3-график) банктардын активдеринин 51,8 пайызы иштеген² активдер болуп санала тургандыгын белгилеп кетүү зарыл жана алардын үлүшү 1,1 пайыздык пунктка көбөйгөн. Мында, банк тутумунун чогуу алгандагы активдеринде ликвиддүү активдердин үлүшү³ 30,5 пайыздан 38,2 пайызга чейин көбөйгөн. Активдердин мына ушул категориясынын көбөйүүсү негизинен башка банктардагы корреспонденттик эсептердеги каражаттардын калдыктарынын 103,3 пайызга өсүшүнүн эсебинен жүргөн.

Активдердин ликвиддүүлүгүнүн Улуттук банк тарабынан белгиленген нормативдерге ылайык жетиштүүлүгү, банктарга келечекте ликвиддүү активдер-

2.1.3-график. Банк тутумунун активдеринин түзүмүнүн өзгөрүүсү

² Кредиттер ФКМдерге жайгаштырылган депозиттер, баалуу кагаздар жана пайыздык киреше алып келген, отчеттук күнгө карата абал боюнча баланста эске алынган башка жайгаштыруулар иштеген активдерди түшүндүрөт.

³ Ликвиддүү активдер дегенден улам, банктардын кассалардагы жана корреспонденттик эсептердеги каражаттарын түшүнүү зарыл.

дин үлүшүнүн кыскарышынын эсебинен экономиканы кредиттөөнү арттырууга өбөлгө түзөт.

Мында, «жана башка» активдердин үлүшү 10,0 пайызды түзгөн.

Кыргыз Республикасынын Президентинин «Кыргыз Республикасында ислам каржылоо принциптерин колдонууга киргизүүнүн пилоттук долбоору жөнүндө» Жарлыгынын жана «Кыргыз Республикасы менен Ислам Өнүгүү Банкынын ортосунда өз ара түшүнүшүү жөнүндө меморандумдун» талабын аткаруу максатында, ислам каржылоо принциптеринин негизинде операцияларды жүзөгө ашыруу улантылууда. Кароого алынып жаткан мезгилдин акырына карата, мына ушундай операциялардын көлөмү 365,1 млн. сомду (2009-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырында – 232,7 млн. сомду) түзгөн.

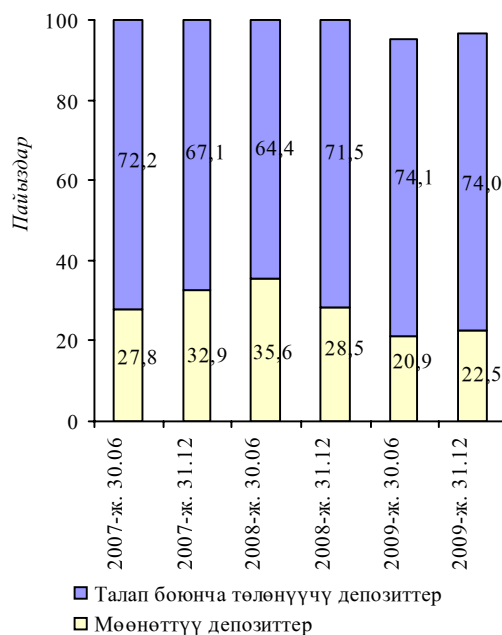
Иштеп жаткан активдердин түзүмүндөгү өзгөрүүлөргө кылдат талдап иликтөөлөрдү жүргүзүү максатында, ресурстарды жайгаштыруунун негизги булагы жана кредит портфелиндеги өзгөрүүлөр катары, банк тутумунун чогуу алгандагы *депозиттик базасынын түзүмүнө анализдөөлөр төмөндө келтирилген*⁴. 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырында банк тутумунун *депозиттик базасынын өсүшү уланган*. Өсүш 21,1 пайызды түзүп, ал эми депозиттердин суммасы 38,3 млрд. сомго жеткен. Депозиттердин түзүмүндө жеке адамдардын аманаттарынын үлүшү 25,1 пайыз чегинде катталган (1,1 пайыздык пунктка көбөйүү). Мында, жеке адамдардын депозиттеринин көлөмүнүн өсүшү 26,8 пайызды түзгөн.

Юридикалык жактардын депозиттеринин салыштырма салмагы 61,5 пайызды түзгөн (2,8 пайыздык пунктка көбөйүү). Мында, юридикалык жактардын депозиттеринин көлөмүнүн өсүшү 26,9 пайызда катталган.

Ал эми калган үлүштү (13,4 пайыз) Кыргыз Республикасынын бийлик органдарынын депозиттери ээлейт. Бул категорияга кирген депозиттердин көлөмүнүн төмөндөөсү 5,5 пайызды түзгөн.

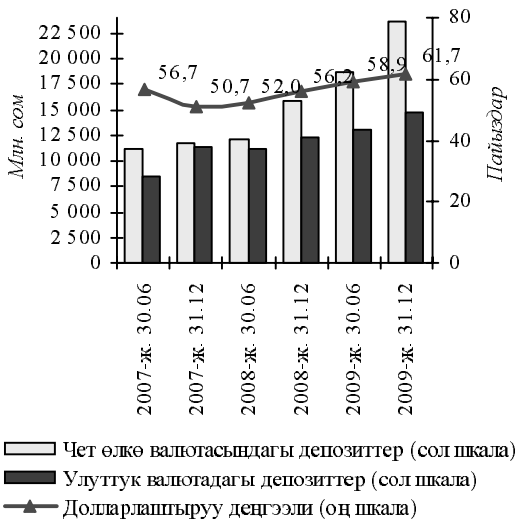
Кароого алынып жаткан мезгил ичинде мөөнөттүү депозиттердин үлүшүнүн банктардын бүтүндөй депозиттик базасынын 22,5 пайызына чейин көбөйүүсү (2.1.4-график) жүргөн. Бул, өз кезегинде, банктардын

2.1.4-график. Банк тутумунун депозиттеринин тартуу мөөнөттөрү боюнча түзүмүнүн өзгөрүүсү

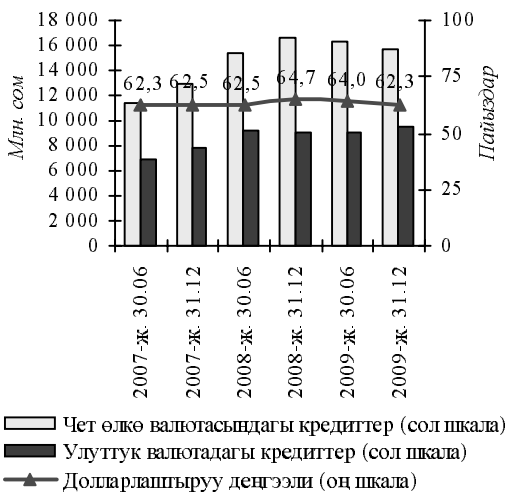

⁴ Бул жерде жана мындан ары ушул категорияга ишканалардын жана калайык-калктын депозиттери, ошондой эле Кыргыз Республикасынын бийлик органдарынын депозиттери кирет.

2.1.5-график. Банк тутумунун депозиттеринин валюталардын түрлөрү боюнча түзүмүнүн өзгөрүүсү

2.1.6-график. Банк тутумунун кредит портфелинин валюталардын түрлөрү боюнча түзүмүнүн өзгөрүүсү

2.1.7-график. Банк тутумунун кредит портфелинин түзүмүнүн жайгаштыруу мөөнөттөрү боюнча өзгөрүүсү

экономиканы орто жана узак мөөнөттүк каржылоого алышын арттыруу боюнча потенциалын арттырат. Мында, жеке адамдардын мөөнөттүү депозиттери 33,0 пайызга өсүү менен абсолюттук мааниде алганда 6 194,4 млн. сомду түзгөндүгүн белгилеп кетүү зарыл, бул калайык-калктын банк тутумуна карата ишениминин бекемделип жатышынын далили.

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырында банк тутумунун депозиттик базасынын «долларлашуу» деңгээлинин жогорулагандыгы катталган (2.1.5-график). Бул көрсөткүч 2009-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча алынган 58,9 пайызга караганда 61,7 пайызды түзгөн. Кароого алынып жаткан мезгилдин акырына карата юридикалык жактардын депозиттеринин «долларлашуу» деңгээли 2,8 пайыздык пунктка көбөйүү менен 44,5 пайызды түзгөн. Жеке адамдардын чет өлкө валютасындагы депозиттеринин үлүшү 0,5 пайыздык пунктка көбөйүү менен 14,7 пайызга катталган. Ушул мезгил ичинде жеке адамдардын улуттук валютадагы депозиттеринин үлүшү чогуу алгандагы депозиттик базанын 25,1 пайызына жеткен.

Кароого алынып жаткан мезгилдин акырында банк тутумунун чогуу алгандагы кредит портфели⁵ 1,1 пайызга төмөндөө менен 25,1 млрд. сомду түзгөн. Мында, коммерциялык банктардын кредиттеринин «долларлашуу» деңгээли төмөндөө менен ушул мезгилдин акырына карата 62,3 пайызды түзгөн (2.1.6-график).

Узак мөөнөттүү кредиттердин үлүшү⁶ 56,9 пайыздан 61,1 пайызга чейин көбөйгөн, ал эми абсолюттук мааниде алганда, көбөйүү 18,5 пайыз чегинде катталган. Кайтарып берүү мөөнөтү бир жылга жетпеген кредиттердин салыштырма салмагы, салыштырмалуу жогорку деңгээлде калгандыгы белгиленген (38,9 пайыз) (2.1.7-график).

Кредиттер боюнча колдонуудагы пайыздык чендерге баа берүүдө, пайыздык чендердин вариациялануу коэффициенти, кредиттер боюнча орто жана орточо салмактанып алынган чен сыяктуу мүнөздөмөлөр кароого алынган.

Улуттук валютада берилген кредиттер боюнча алардын 6 ай аралыгындагы орточо арифметикалык

⁵ Бул жерде жана мындан ары бул категорияга бардык кредиттер боюнча дисконт жана банктарга жана башка ФКМдерге кредиттер кошулбайт.

⁶ 1 жылдан ашыгыраак мөөнөткө берилген кредиттер узак мөөнөттүү кредиттер катары түшүндүрүлөт.

мааниси катары эсептелинген пайыздык чендер 26,5 пайызды, чет өлкө валютасында 21,3 пайызды түзгөн. 2009-жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда улуттук валютадагы кредиттер боюнча пайыздык чендер 0,2 пайыздык пунктка, ал эми чет өлкө валютасында – 0,5 пайыздык пунктка төмөндөгөн. Кредиттер рыногундагы пайыздык чендердин чиеленүү өлчөмүн чагылдырган вариациялануу коэффиценти улуттук валютадагы кредиттер сыяктуу эле, чет өлкө валютасындагы кредиттер боюнча да бир аз төмөндөгөн. 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырына карата чет өлкө валютасындагы сыяктуу эле, улуттук валютадагы кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендер дээрлик орточо ченге теңешкен (2.1.8, 2.1.9-графиктер).

Ошентип, 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырына карата банк секторунда төмөнкүдөй тенденциялар байкалган:

- банк тутумун капиталдаштыруунун өсүшү;
- бийлик органдарынын депозиттерин жана кредиттерин эске албаганда, бүтүндөй алганда банктардын депозиттик базасынын көбөйүшү;
- банктардын кредит портфелинде кардарларга берилген узак мөөнөттүү кредиттердин салыштырма салмагынын көбөйүүсү;
- банк тутумунун активдеринин өсүшү алкагында кредит портфелинин өлчөмүнүн бир аз төмөндөшү;
- банк тутумунун депозиттик базасынын «долларлашуу» деңгээлинин өсүшү;
- коммерциялык банктардын ликвиддүүлүгүнүн көбөйүүсү.

2.1.8-график. Улуттук валютадагы кредиттер боюнча пайыздык чендердин мүнөздөмөлөрүнүн өзгөрүүсү

2.1.9-график. Чет өлкө валютасындагы кредиттер боюнча пайыздык чендердин мүнөздөмөлөрүнүн өзгөрүүсү

2.2. Тобокелдиктер

2.2.1. Кредиттик тобокелдик

Кредиттик тобокелдик банк ишин коштоп жүргөн негизги тобокелдиктердин бири болуп саналат. Ушул бөлүктүн алкагында, банктардын өзүндө кредиттик тобокелдиктерди камтып турган активдүү операциялар кароого алынат.

Кредит портфелинин сапатына баа берүү үчүн коммерциялык банктар кредиттерди классификациялоо¹ системасын колдонот, бул система кредиттердин кайтарылбай калуусунан улам потенциалдуу чыгымдардын мүмкүн болгон деңгээлин жана тиешелүү камдарды түзүү аркылуу алардын ордун өз учурунда жабуу мүмкүнчүлүгүн аныктоого өбөлгө түзөт.

Кредит портфелинин сапатына талдап иликтөөлөрдү жүргүзүү учурунда анын сапатынын начарлап бара жатышынын алгачкы белгилерин чагылдырган классификацияланган жана мөөнөтүндө төлөнбөгөн кредиттер айрыкча көңүл бурууну талап кылат. 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында кредит портфелиндеги классификацияланган жана мөөнөтүндө төлөнбөгөн кредиттердин үлүшүнүн азаюусу жүргөн (2.2.1.1-график). Мында, активдердин кайтарылбай калышы тобокелдиги көрсөткүчү (атайын РППУ менен кредит портфелинин катышы) жол берилген деңгээлдин чегинде сакталып турган. Болочокто кредит портфелинин деңгээлинин жогорулоосуна же төмөндөөсүнө таасир эте алган факторлордун бири катары «байкоого алынган» кредиттер катары классификацияланган кредиттердин көлөмүнүн өзгөрүүсүн кароого алууга мүмкүн. Иликтөөгө алынып жаткан мезгил ичинде мына ушундай кредиттердин салыштырма салмагы азайган (2.2.1.2-график), алар жалпы кредит портфелинде салмактуу үлүштү (10,8 пайызды) ээлөөсүн уланткан.

Банктар тарабынан кредиттердин кабыл алынган классификациясына адекваттуу камдардын көлөмү

2.2.1.1-график. Банк тутумунун кредит портфелиндеги кредиттик тобокелдиктеринин деңгээлинин өзгөрүүсү

¹ Кредит портфелинин сапатына баа берүү максатында, бардык кредиттерди кардарлардын банк алдындагы өз милдеттенмелерин аткаруу мүмкүнчүлүгүнө жараша 6 категорияга бөлүү каралган: нормалдуу, канааттандырылгыч, байкоого алынган, субстандарттык, шектүү жана жоготуу катары таанылгандар (классификациялоонун начарлоосу тартибинде келтирилген). Акыркы 3 категорияга кирген жана берилген каражаттардын кайтарылышы көз карашынан эң эле алгылыксыз мүнөздөмөлөргө ээ болгон кредиттер «иштебеген» же «классификацияланган» категорияларга чегерилген. Көрсөтүлгөн ар бир 6 категория боюнча банк, ошолорго жараша кам түзүүгө тийиш, ал берилген кредиттердин суммасынан пайыз катары аныкталышы зарыл.

түзүлгөн жана алар жалпы кредит портфелинин 6,9 пайызын түзөт (2009-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырына карата бул көрсөткүч 6,7 пайыз чегинде катталган эле).

Бир категориядагы классификацияланган кредиттердин сапатынын начарлоосу жана камдарга кошумча чегерүүлөр ишке ашырылган учурда, банктардын «таза» суммардык капиталынын өлчөмү бир азга азаят.

Ошентип, негизинде кредиттик тобокелдик алгылыктуу деңгээлде чектелет.

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырына карата «таза» кредит портфелинин салыштырма салмагы (кардарларга берилген кредиттер боюнча карыздардын калдыгы, классификацияланган кредиттер боюнча мүмкүн болуучу жоготууларга атайын түзүлгөн камдарды минуска чыгаруу менен) банк тутумунун чогуу алгандагы активдеринин 35,2 пайызын түзгөн (2.2.1.3-график) жана өткөн жарым жылдыктагыга салыштырганда 2.0 пайыздык пунктка төмөндөгөн. Бул, демек, банктардын активдеринин башка топторунун салыштырмалуу салмагынын жогорулоосуна түрткү берген.

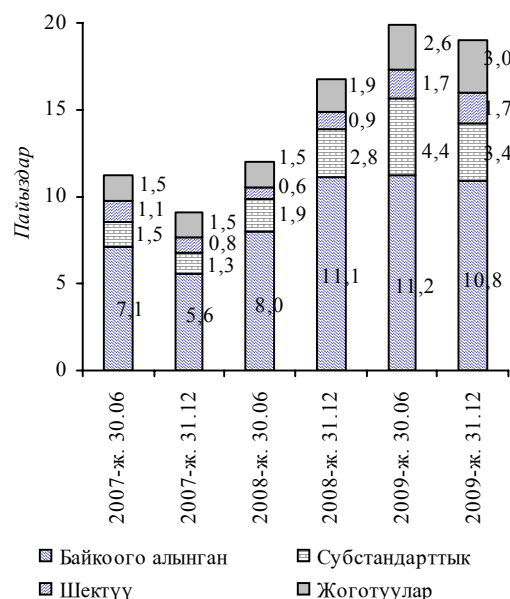
2.2.2. Ликвиддүүлүк тобокелдиги

Калайык-калктын банк тутумуна карата ишеними банктардын өз милдеттенмелерин учурунда аткаруу мүмкүнчүлүгүнө жараша калыптанат, бул банктарда ликвиддүүлүктүн жетиштүү деңгээлде болушун шарттайт. Жөнгө салуу максаттарында ликвиддүүлүк тобокелдиги утурумдук ликвиддүүлүктүн экономикалык ченеминин² жардамы менен бааланат.

Банк тутуму колдоого алып турган ликвиддүүлүк ченеминин айкын деңгээли жетишээрлик жогору бойдон калууда. Бүтүндөй банк тутуму боюнча орточо алганда, мына ушул ченемдин эсептелинген мааниси 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырына карата 86,8 пайызды түзгөн жана жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырындагыга салыштырганда 4 пайыздык пунктка (2.2.2.1-график) көбөйгөн.

Ликвиддүүлүк көрсөткүчүнүн айкын маанисинин белгиленген нормативдик мааниден артышы дүйнөлүк

2.2.1.2-график. Банк тутумундагы кредит портфелин классификациялоонун өзгөрүүсү

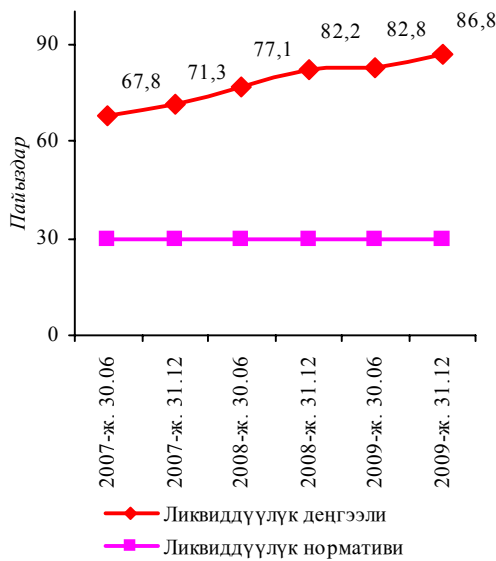

2.2.1.3-график. «Накта» кредиттер деңгээлинин өзгөрүүсү

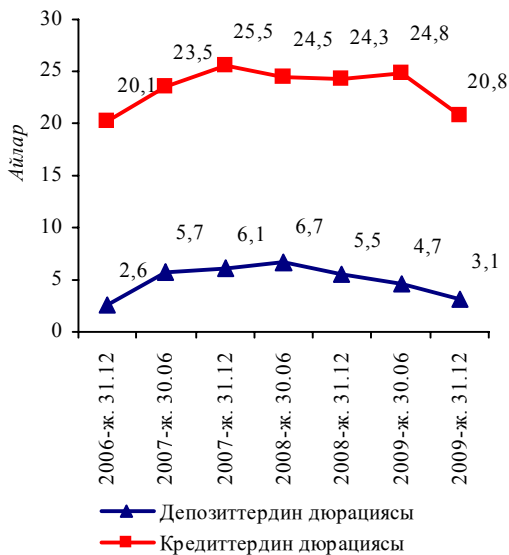

² Күндөлүк ликвиддүүлүктүн экономикалык ченемин – Улуттук банк тарабынан банктардын милдеттүү түрдө аткаруусу үчүн белгиленген ченемдердин бири, ага ылайык ликвиддүү активдер кыска мөөнөттүү милдеттенмелердин 30 пайызынан кем эмес деңгээлде болууга тийиш.

2.2.2.1-график. Күндөлүк ликвиддүүлүктүн эсептөө маанисинин өзгөрүү динамикасы

2.2.2.2-график. Банк тутумундагы кредиттердин жана депозиттердин дюрациясынын өзгөрүү динамикасы

финансылык каатчылыктан улам мүмкүн болуучу тобокелдиктерге бөгөт коюу максатында, ликвиддүү каражаттардын мобилизацияланышын далилдейт.

Депозиттердин жетиштүү турукташа албай жатышы депозиттер менен кредиттердин дюрациясынын өзгөрүүсүнө тиешелүү маалыматтар, ошондой эле каражаттар булагынын туруктуулук коэффициентин эсептөө менен тастыкталууда³.

Кароого алынып жаткан мезгил ичинде депозиттерди тартуунун жана кредиттерди жайгаштыруунун орточо алынган мөөнөттөрүнүн ортосундагы ажырым жогору бойдон сакталып калса да (2.2.2.2-график), төмөндөөгө ык койгон, бул айрым банктарда ликвиддүүлүктү тескөө процессинде байкалышы мүмкүн болгон көмүскө дезинтермедиациялык⁴ тобокелдиктердин орун алышын чагылдырат. Ошондой болсо да, кредиттердин айрым бир бөлүгү банктар тарабынан депозиттердикинен айырмаланган (капитал, финансы мекемелеринен узак мөөнөткө карыз алуулар ж.б.) башка узак мөөнөттүү булактардын эсебинен каржылангандыгын эске алуу зарыл. Бул факт, жогоруда аталган тобокелдиктердин келип чыгуу ыктымалдыгын төмөндөтөт.

Ушул бөлүктүн 2.2.2.3-графикинде финансылык каражаттар булактарынын, туруктуулук коэффициентинин депозиттик базанын «таза» кредит портфелине карата катышынын динамикасына салыштыргандагы өзгөрүүсү чагылдырылган. Депозиттик базадагы мөөнөттүү депозиттердин үлүшүнүн алда канча төмөндүгү (2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча 22,5 пайыз) сөзсүз түрдө берилүүчү кредиттердин көлөмүнө жана мөөнөттөрүнө таасирин тийгизүү менен ликвиддүүлүктү тескөө процессин татаалдатат.

Депозиттердин көлөмүнүн «таза» кредиттердин деңгээлинен олуттуу артып турушу, тартылган каражаттардын 2008-жылдын деңгээлине салыштырганда тартылган каражаттардын натыйжалуу пайдаланылышынын төмөндөгөндүгүн айгинелейт. Бүтүндөй алганда, кароого алынып жаткан мезгил ичинде банк тутумунда милдеттенмелерди аткаруу үчүн каражаттардын жетиш-

³ Финансылык каражаттар булагынын туруктуулук коэффициенти банк тутумунун депозиттеринин жалпы суммасындагы мөөнөттүү депозиттердин үлүшү (пайыздарда) менен мүнөздөлөт.

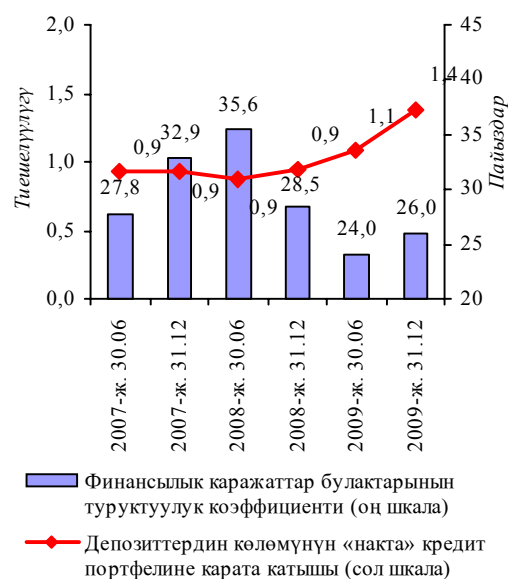
⁴ Дезинтермедиация – инфляциялык күтүүлөрдүн жана/же башка терс жагдайлардын күчөп кетиши шартында, келишилген мөөнөттөн мурда калктын аманаттарды массалык түрдө алуу процесси.

сиздигинин келип чыгышына эч кандай негиздердин жоктугун белгилеп кетүү зарыл, ошону менен бирге эле кыска мөөнөттүү ресурстардын көлөмүнүн басымдуулугу ликвиддүүлүктү тескөө процессине терс таасирин тийгизген.

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында финансылык каражаттардын туруктуулук коэффициентинин өсүшү белгиленген (2.2.2.3-график).

Ушул бөлүктүн 2.2.2.4-таблицасында банктардын финансылык активдерин жана милдеттенмелерин төлөө мөөнөтөрүнө тиешелүү 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырына карата абал боюнча маалыматтар келтирилген. Негизинен, банктардын финансылык милдеттенмелеринин орду финансылык активдер менен жабылат, мында орун алган ажырым (активдердин милдеттенмелерден артып турушу) 16,4 млрд. сомду түзгөн, анын ичинде кредиттер жана депозиттер боюнча 12,9 млрд. сом. Ошентип, банктар өз финансылык милдеттенмелерин аткаруу үчүн жетиштүү активдерге ээ. Мында, 90 күнгө чейинки мезгил аралыгында терс ажырым байкалган, бул банктарда отчеттук мезгил ичинде өз финансылык милдеттенмелерин аткаруусу үчүн активдерди жана милдеттенмелерди тескөөсүнө өзгөчө көңүл бурууну талап кылат.

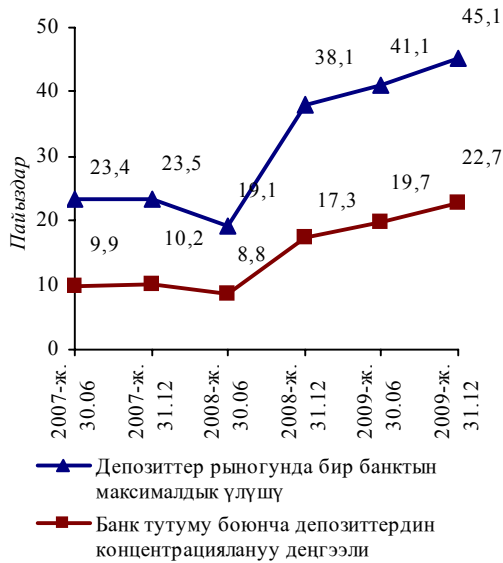
2.2.2.3-график. Банк тутумунун ликвиддүүлүк факторлоруна баа берү

2.2.2.4-таблица. Финансы активдерин жана милдеттенмелерин төлөө мөөнөтү (млн. сом)

Аталышы	Төлөө мөөнөтү					Бардыгы болуп
	30 күнгө чейин	31 күндөн 90 күнгө чейин	91 күндөн 180 күнгө чейин	181 күндөн 365 күнгө чейин	365 күндөн жогору	
1. Бардыгы болуп финансылык активдер	32 727,6	3 369,5	5 162,4	7 633,0	20 584,4	69 476,9
<i>анын ичинде кардарларга кредиттер жана финансылык ижара</i>	<i>912,3</i>	<i>1 508,3</i>	<i>2 428,7</i>	<i>4 912,4</i>	<i>15 359,2</i>	<i>25 120,8</i>
2. Бардыгы болуп финансылык милдеттенмелер	25 725,0	12 268,8	2 813,2	5 951,3	6 307,5	53 065,9
<i>анын ичинде жеке адамдардын депозиттери жана юридикалык жактардын мөөнөттүү депозиттери</i>	<i>3 126,2</i>	<i>3 137,2</i>	<i>1 743,2</i>	<i>2 342,1</i>	<i>1 916,9</i>	<i>12 265,6</i>
3. Бардыгы болуп ажырым	7 002,5	-8 899,3	2 349,3	1 681,7	14 276,9	16 411,1
<i>анын ичинде кредиттер жана депозиттер боюнча ажырым</i>	<i>-2 213,9</i>	<i>-1 628,9</i>	<i>685,4</i>	<i>2 570,3</i>	<i>13 442,3</i>	<i>12 855,2</i>

2.2.3.1-график. Депозиттердин концентрациялануусунун өзгөрүүсү

2.2.3. Концентрациялануу тобокелдиги

Депозиттердин концентрациялануу өзгөчөлүгү.

Ушул бөлүктүн 2.2.3.1-графиктинде чагылдырылгандай эле 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында банк тутуму боюнча депозиттердин концентрациялануу деңгээли жана бир банктын депозит рыногундагы максималдуу үлүшүнүн жогорулоосу уланган. Мында, чет өлкө валютасындагы депозиттердин концентрациялануусу 28,5 пайыздан 25,8 пайызга чейин төмөндөгөн. Ал эми, улуттук валютадагы депозиттердин концентрациялануусу 9,6 пайыздан 18,9 пайызга чейин жогорулаган (2.2.3.2-график).

Депозиттер рыногунун катышуучулар арасында концентрациялануусу⁵ жогору болуу менен (18 пайыздан ашкан өлчөмдө) өсүшкө ык коюу тенденциясына ээ.

Банк тутумундагы концентрациялануу деңгээлине башка көрсөткүчтүн - «Төрт ири банктын үлүшүнүн» жардамы менен баа берүү да депозиттердин концентрациялануусунун 63,0 пайыздан 65,2 пайызга чейин жогорулагандыгын тастыктаган, мында ошол төрт ири банктын курамы кароого алынып жаткан мезгил ичинде өзгөрүүгө дуушар болгон.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын банк тутумунда улуттук валютада сыяктуу эле, чет өлкө валютасында да депозиттер боюнча жогорку концентрациялануу катталган.

Кредиттердин концентрациялануу өзгөчөлүктөрү. 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында банк тутумунун кредит портфелинин азайышы кредиттердин концентрациялануусунун төмөндөөсү менен коштолгон, ал бир банктын кредиттер рыногундагы максималдуу үлүшү боюнча сыяктуу эле, кредиттердин концентрациялануусунун 2009-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырына карата алынган ушул көрсөткүчкө салыштыргандагы деңгээли боюнча аныкталат (2.2.3.3-график).

Кредиттердин концентрациялануусу көз карашы-

2.2.3.2-график. Депозиттердин валюталардын түрлөрү боюнча концентрациялануусу

2.2.3.3-график. Кредиттердин концентрациялануусунун өзгөрүүсү

⁵ Концентрациялануу тобокелдигине «жогору», «алгылыктуу» же «төмөн» чекте сыяктуу баа берүү концентрациялануу деңгээлинин жалпы кабыл алынган градациясына негизделген. Алсак, концентрациялануу тобокелдиги, эгерде анын деңгээли 10 пайызга чейинкини түзсө «төмөн», 10 пайыздан 18 пайызга чейинкини түзсө «алгылыктуу», ал эми 18 пайыздан жогору болсо, «жогорку» деңгээлде деп эсептелинет. Мисалы, 50 пайызга барабар болгон концентрациялануу индекси рынокко бирдей үлүштөгү 2 катышуучунун, ал эми 33 пайызда 3 катышуучунун катышуусуна эквиваленттүү.

нан «Төрт ири банктын үлүшү» көрсөткүчү боюнча кароого алынып жаткан мезгил ичинде, ал 49,7 пайыздан 50,9 пайызга чейин жогорулагандыгын белгилөөгө болот.

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында чет өлкө валютасындагы кредиттердин концентрациялануу көрсөткүчү 11,6 пайыздан 12,0 пайызга чейин жогорулаган, ал эми улуттук валютада 12,5 тен 12,0 пайызга чейин төмөндөгөн (2.2.3.4-график).

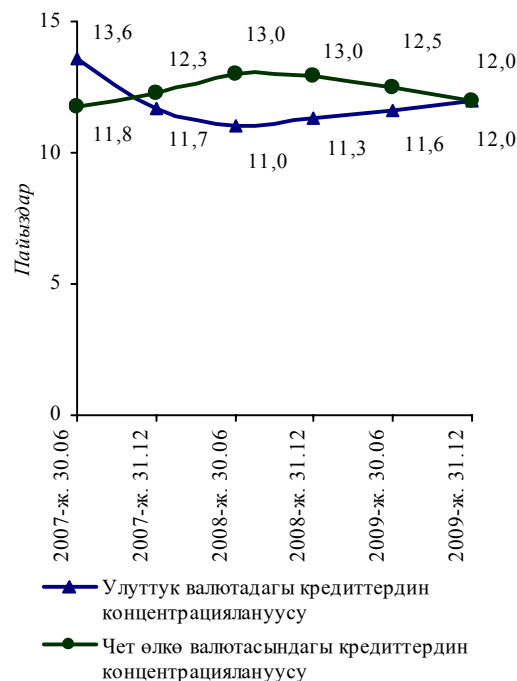
Экономика тармактары боюнча кредиттердин концентрациялануу тобокелдигине жүргүзүлгөн анализдөөлөр боюнча, алар тармакка жараша «ортодон» «жогоркуга» чейин өзгөрүп тургандыгы байкалган.

Ушул бөлүктүн 2.2.3.6-таблицасында келтирилген маалыматтарга негизденүү менен, банктардын чогуу алгандагы кредит портфелинин түзүмүндө ипотекага жана курулушка берилген кредиттердин олуттуу өсүшү байкалган. Бул, соодага кредиттердин үлүшүнүн 13,2 пайызга төмөндөшүнө түрткү берген.

Ипотекалык кредиттөө, курулуш, «жана башка» кредиттердин жана өнөр жайынын керектөөлөрүнө берилген кредиттердин жогорку концентрацияланышы, ушул тармактарда кредиттөөдөгү олуттуу тобокелдиктер камтылып жаткандыгын тастыктаган.

Улуттук валютада сыяктуу эле, чет өлкө валютасында кредиттер боюнча концентрациялануу деңгээли алгылыктуу чекте болгон. Бүтүндөй банк тутуму боюнча, экономика тармактарында кредиттердин концентрациялануу деңгээли ошол тармактарга жараша «алгылыктуудан» «жогоркуга» чейин өзгөрүлүп турган. Ушул рыноктун катышуучулары боюнча депозиттердин концентрациялануу көрсөткүчүнүн алда канча жогорулоосу бир ири коммерциялык банктын үлүшүнүн өсүшүнөн улам келип чыккан. Мында (1) кредит рыногунда атаандаштык деңгээлинин анчалык жогору эмес тиги, (2) кредиттик каражаттарга болгон жогорку суроо-талап жана (3) тобокелдиктердин жогорку деңгээлде сакталып турушунан улам пайыздык чендердин олуттуу өзгөрүүсү байкалган эмес.

2.2.3.4-график. Кредиттердин валюталардын түрлөрү боюнча концентрациялануусу

2.2.3.5-таблица. Банктардын иштеринин экономиканын тармактарын кредиттөө боюнча концентрациялануусу (пайыздарда)*

	2007-ж. 30.06	2007-ж. 31.12	2008-ж. 30.06	2008-ж. 31.12	2009-ж. 30.06	2009-ж. 31.12	Өткөн мезгилге карата четтөө (пайыздык пункттарда)
Өнөр жайы	20,1	22,0	20,6	18,6	15,7	14,0	-1,7
Айыл чарбасы	60,7	56,3	49,1	50,3	50,0	49,3	-0,7
Транспорт	27,0	22,1	25,5	24,3	23,3	20,9	-2,4
Байланыш	81,7	88,5	74,7	72,6	67,2	94,4	27,2
Соода	8,4	8,5	10,2	11,5	10,9	11,9	1,0
Даярдоо жана кайра иштетүү	45,9	37,5	32,2	32,7	34,8	38,0	3,2
Курулуш	17,0	16,7	14,6	13,5	12,0	12,2	0,2
Ипотека	20,4	18,2	16,8	17,9	17,8	18,6	0,8
Үй чарбасы	15,7	13,9	13,1	11,7	12,2	11,8	-0,4
Соц. кызмат көрсөтүүлөр	24,7	44,1	58,9	65,5	40,1	41,5	1,4
Жана башкалар	13,8	14,6	15,5	15,5	16,6	17,2	0,6

* Концентрациялануу Херфиндалдын индексинин негизинде аныкталат, ал банктардын тармактарды кредиттөөнүн жалпы көлөмүндөгү салыштырма салмагынын квадраттык суммасы катары эсептелинет. Концентрациялануунун 100 пайызга барабар индекси рыноктун белгилүү бир сегментин толугу менен монополизациялоону, 50% - бирдей үлүштөгү эки катышуучуну, 33%-3 катышуучуну жана башканы түшүндүрөт.

2.2.3.6-таблица. Банктардын кредит портфелинин экономиканын тармактары боюнча түзүмү (пайыздарда)

	2007-ж. 30.06	2007-ж. 31.12	2008-ж. 30.06	2008-ж. 31.12	2009-ж. 30.06	2009-ж. 31.12	Өткөн мезгилге карата четтөө (пайыздык пункттарда)
Өнөр жайы	7,7	6,8	6,2	5,7	6,1	5,5	-0,6
Айыл чарбасы	13,1	12,2	11,9	11,5	12,1	12,2	0,1
Транспорт	0,7	0,7	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0
Байланыш	0,9	0,6	0,3	0,5	0,4	0,1	-0,3
Соода	36,8	37,9	36,7	36,1	38,2	41,5	3,3
Даярдоо жана кайра иштетүү	0,8	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4	0,0
Курулуш	6,1	6,8	7,8	9,5	8,5	7,7	-0,8
Ипотека	14,9	15,8	13,9	14,0	13,2	12,3	-0,9
Үй чарбасы	7,6	6,6	8,4	8,3	7,8	8,0	0,2
Соц. кызмат көрсөтүүлөр	0,1	0,1	0,4	0,4	0,2	0,1	0,0
Жана башкалар	11,3	11,9	13,0	12,4	12,2	11,2	-0,9
Жыйынтыгында	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	x

2.3. Капиталдын шайкештик деңгээли

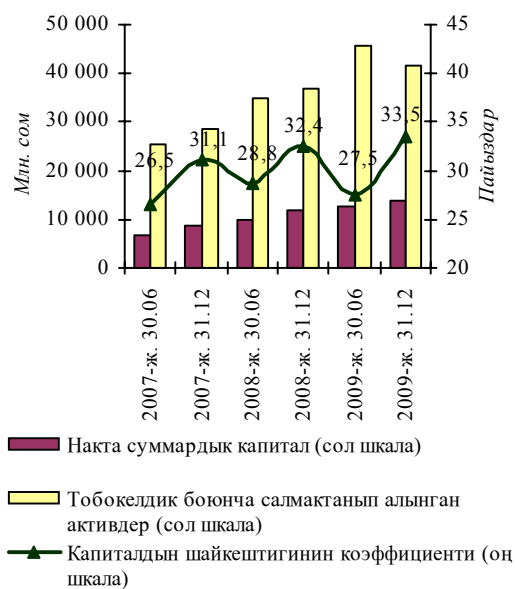
Банк ишине мүнөздүү болгон бардык тобокелдиктер түпкүлүгүндө келип, ошол иштин финансылык натыйжасынан көрүнүү менен (байкалып жаткандай эле тике чыгымдар сыяктуу эле, тиешелүү камдарды түзүүгө кеткен чыгашалар аркылуу болочоктогу чыгымдардын ыктымалдуулугунун жогорку үлүштө экендиги) банктын өздүк каражаттарынын анын капиталынын өлчөмүнө таасирин тийгизет. Мына ошондуктан, капиталдын өлчөмү банктын потенциалдуу терс өзгөрүүлөргө туруштук берүү мүмкүнчүлүгүн мүнөздөйт.

Капиталдын шайкештик ченеминин минималдуу мааниси 12,0 пайыз деңгээлинде белгиленген шартта, банк тутуму боюнча орточо алганда, бул көрсөткүч 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча 33,5 пайызды түзгөн (2.3.1-график). Банк тутумунун капиталынын шайкештик деңгээлинин жогорулоосу, таза суммардык капиталдын банк тутумунун тобокелдиктер боюнча салмактанган активдеринин төмөндөөсүнө (9,3 пайызга) салыштырганда, кыйла жогорку өсүш арымынын (10,7 пайызгы) эсебинен жүргөн.

Мында, капиталдын шайкештигинин иш жүзүндөгү деңгээли (33,5 пайыз) тобокелдиктүү жана кирешелүү активдердин көлөмүн, бүтүндөй банк тутумунун ишинде орун алган тобокелдиктердин жол берилген деңгээлинен ашырбастан, 2 эседен көбүрөөккө кошумча көбөйтүүгө өбөлгө түзөт.

Жогоруда белгиленгендер банк тутумунун тышкы таасирлерге салыштырмалуу туруктуу экендигин жана финансылык ортомчулук деңгээлинин жана банк ишинин келечекте натыйжалуу ишке ашырылышын арттыруу үчүн потенциалдын бардыгын тастыктайт.

2.3.1-график. Банк тутумунун капиталынын шайкештик көрсөткүчтөрүнүн өзгөрүүсү

2.4. Финансылык натыйжалар

Банк ишинин кирешелүүлүгүнүн негизги көрсөткүчүнөн болуп, алынган пайданын активдердин орточо деңгээлине карата катышы катары аныкталган, активдердин кирешелүүлүк коэффициенти (ROA), ошондой эле алынган пайданын биринчи деңгээлдеги капиталдын орточо өлчөмүнө карата катышы катары аныкталган, салынган капиталдан кирешелүүлүк деңгээли (ROE) саналат.

Кыргыз Республикасынын банк тутумунда 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча жылдык мааниде эсептелген ROA 2,5 пайызды түзгөн (2009-жылдын биринчи жарым жылдыгы боюнча – 2,5 пайыз), ал эми ROE жылдык мааниде эсептөөдө 13,6 пайыз чегинде катталган (2009-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча – 13,2 пайыз).

Банк тутумунун кирешелүүлүгүнүн активдердин орточо маанисине карата негизги көрсөткүчү боюнча, таза пайыздык кирешенин азайгандыгы байкалган (6,4 пайыздан 6,3 пайызга чейин) ал, пайыздык чыгашалардын өсүшүнө салыштырганда пайыздык кирешелердин көбүрөөк төмөндөшүнүн эсебинен келип чыккан (2.4.1-таблица).

2.4.1-таблица Банк тутумунун кирешелүүлүгүнүн негизги көрсөткүчү
(мезгил ичиндеги активдердин орточо маанисине карата пайыздарда (жарым жылдык))

	2008-ж. 30.06	2008-ж. 31.12	2009-ж. 30.06	2009-ж. 31.12
Бардыгы болуп пайыздык кирешелер	11,2	11,6	10,0	9,6
Бардыгы болуп пайыздык чыгашалар	4,0	4,0	3,6	3,3
Накталай пайыздык киреше	7,2	7,5	6,4	6,3
РППУга чегерүүлөр (кредиттер боюнча)	0,8	0,8	0,9	0,6
РППУга чегерүүлөрдөн кийин накта пайыздык киреше	6,4	6,7	5,5	5,7
Бардыгы болуп пайыздык эмес кирешелер	9,0	23,3	17,8	16,8
Бардыгы болуп пайыздык эмес чыгашалар	4,1	17,8	13,8	12,5
Бардык башка операциялык жана административдик чыгашалар	7,6	8,0	6,4	6,8
РППУга чегерүүлөр (башка активдер боюнча)	0,0	0,0	0,3	0,3
Салыкка чейинки таза киреше (чыгым)	3,7	4,2	2,8	2,8
Пайдага салык	0,4	0,4	0,3	0,3
Накта пайда (чыгым)	3,4	3,8	2,5	2,5
Бир мезгил ичинде активдердин орточо мааниси (млрд. сом)	44,6	48,5	61,6	64,1

Коммерциялык банктардын пайыздык эмес кирешелерин жана чыгашаларын кароого алууда пайыздык эмес кирешелердин (активдердин орточо деңгээлине карата 17,8 пайыздан 16,8 пайызга чейин) жана пайыздык эмес чыгашалардын (13,8 пайыздан 12,5 пайызга чейин) төмөндөшү катталган. Банктардын операциялык жана административдик чыгашаларынын деңгээли 0,4 пайыздык пунктка өскөн.

Пайда салыгы боюнча чегерүүлөр деңгээли өзгөрүүсүз калган, ошентип, таза пайда 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгы ичиндеги активдердин орточо маанисине карата 2,5 пайызды түзгөн.

Банк тутумунун 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча таза пайдасы абсолюттук мааниде алганда 1,59 млрд. сомду түзгөн, ал эми жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча 0,76 млрд. сом чегинде катталган эле (2.4.2- график).

Кредиттер боюнча пайыздык кирешелердин берилген кредиттер боюнча карыздардын калдыгынын орточо маанисине карата катышы катары аныкталган кредит портфелинин кирешелүүлүгү 0,1 пайыздык пунктка жогорулоо менен 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырына карата 20,2 пайызды түзгөн (2.4.3- график).

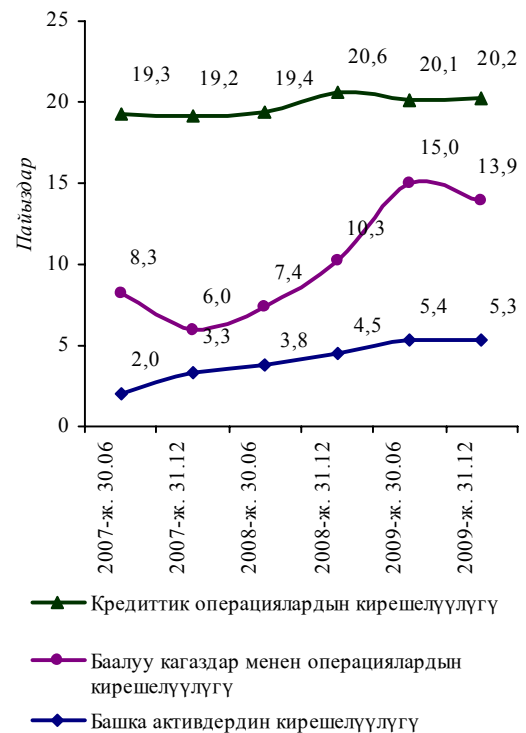
Кароого алынып жаткан мезгилдин акырына карата коммерциялык банктардын активдеринин кызматкерлердин санына карата катышы 7,4 млн. сомду түзгөн (2009-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырына карата – 7,5 млн. сом). Бул 4,4 пайызды түзгөн активдердин салыштырмалуу бир аз өсүшкө ээ болушуна байланыштуу келип чыккан, ошол эле учурда кызматкерлеринин саны 5,8 пайызга көбөйгөн.

Ошентип, банк тутумунун кирешелүүлүк көрсөткүчү бүтүндөй алганда, туруктуу, позитивдүү динамиканын калыптангандыгын далилдейт. Мында, капиталдын шайкештик ченеминин орточо маанисинин деңгээли банктардын активдүү операцияларын кошумча кеңейтүү мүмкүнчүлүгүн көрсөтүүдө. Активдерди пайдалануунун натыйжалуулугу кирешелүүлүгү төмөн активдердин үлүшүн андан ары төмөндөтүү аркылуу жогорулатылышы мүмкүн.

2.4.2-график. Активдердин кирешелүүлүгүнүн өзгөрүүсү

2.4.3-график. Операциялардын айрым түрлөрүнүн кирешелүүлүк көрсөткүчтөрү

2.5. Финансылык ортомчулук көрсөткүчү

Финансылык ресурстарды экономика тармактарында кайрадан бөлүштүрүү үчүн топтогон финансылык ортомчу катары банк секторунун ролу, банктардын ишинин өнүгүү деңгээлине жана анын натыйжалуулугуна жараша болот.

Депозиттер көлөмүнүн¹ ИДПнын өлчөмүнө² карата катышы 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырында 20,2 пайызды түзгөн (16,5 пайыз – 2009-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча, 2.5.1-график). Бул көрсөткүчтүн көбөйүүсү кароого алынып жаткан мезгилдеги ИДПнын өсүш арымына (2,3 пайызга) салыштырганда, депозиттердин бир кыйла жогорку өсүш арымы менен (25,7 пайыз) шартталган.

Отчеттук мезгил ичинде кредит портфелинин азаюусу байкалган, мында кредиттердин көлөмүнүн азаюу арымы 1,1 пайызды, ал эми депозиттер көлөмүнүн өсүш арымы 25,7 пайызды түзгөн.

Кардарларга берилген кредиттердин жалпы көлөмүнүн ИДПнын көлөмүнө карата катышы 2009-жылдын 1-жарым жылдыгынын акырындагыга салыштырганда 0,4 пайыздык пунктка төмөндөө менен 12,8 пайызды түзгөн (2.5.2-график).

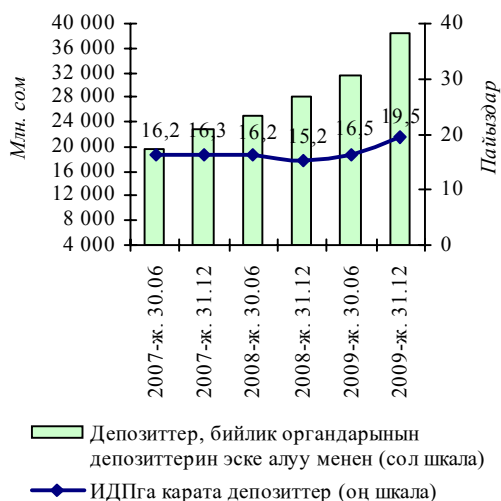
2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырына карата кредиттердин көлөмү 25,1 млрд. сомду түзгөн, бул жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырындагы кредиттердин көлөмүнө салыштырганда 1,1 пайызга аз.

Кардарларга берилген кредиттердин түзүмүндө соодага (11,3 пайыз) жана айыл чарбасына (3,1 пайыз) берилген кредиттер боюнча эң чоң өсүш катталган.

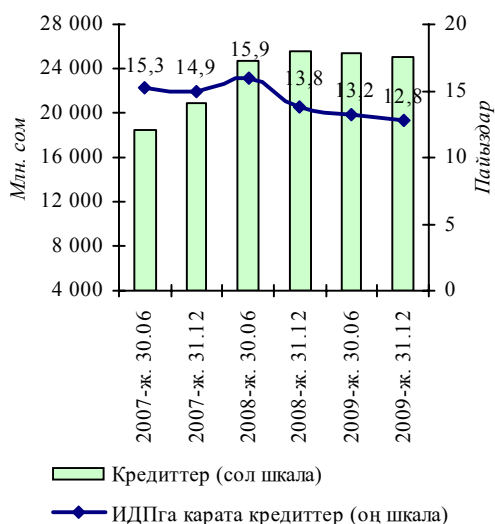
Кредиттер боюнча карыздын депозиттердин көлөмүнө карата катышы 2009-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы 80,4 пайызга караганда 63,2 пайызды түзгөн, бул кредиттердин өсүшүнөн артып турган депозиттердин өсүшүнө байланыштуу келип чыккан (2.5.3-график).

Жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырына ка-

2.5.1-график. Депозиттердин көлөмүнүн динамикасы жана депозиттердин ИДПга карата катышы

2.5.2-график. Кредиттердин көлөмүнүн динамикасы жана кредиттердин ИДПга карата катышы

¹ Бул бөлүктө депозиттер дегенден улам, ишканалар менен калайык-калктын депозиттерин, ошондой эле Кыргыз Республикасынын бийлик органдарынын депозиттерин жана кредиттерин түшүнүү зарыл.

² Эсептөөдө акыркы 12 ай ичиндеги номиналдык ИДП боюнча маалыматтар пайдаланылган.

рата улуттук валютада жаңыдан берилген кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чен 26,5 пайызды түзгөн (жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга караганда 0,2 пайыздык пунктка төмөндөө). Чет өлкө валютасында жаңыдан берилген кредиттер боюнча пайыздык чен 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырына карата 21,3 пайызды түзүү менен 0,5 пайыздык пунктка төмөндөгөн.

Кыргыз Республикасында кредиттер жана депозиттер боюнча пайыздык чендердин сакталып турган жогорку спрэди төмөнкү факторлордун таасири менен шартталган:

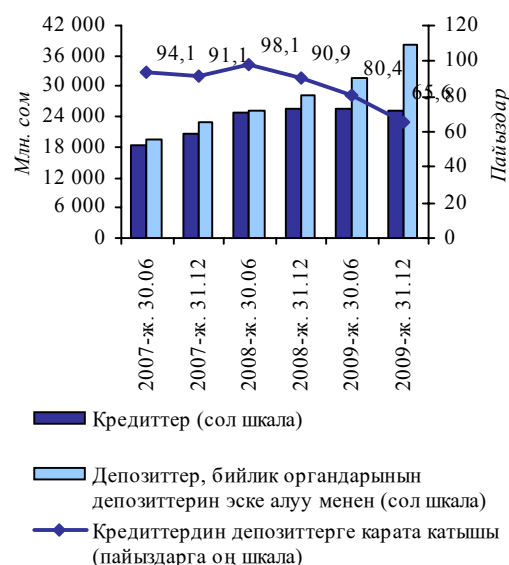
- кредиттик тобокелдиктин жогорку деңгээлде сакталып туруусу;
- кредиттик каражаттарга суроо-талаптын жогору экендиги;
- кредит рыногунда атаандаштык деңгээлинин жетиштүү жогору эместиги.

Финансылык ортомчулук деңгээли көз карашынан суммардык активдердин ИДПга карата катышы көрсөткүчүнүн жогорулагандыгын белгилеп кетүү зарыл (2.5.4- график). Алсак, 2009-жылдын 2-жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча бул катыш 34,6 пайызды, ал эми жылдын 1-жарым жылдыгынын акырына карата 33,9 пайызды түзгөн.

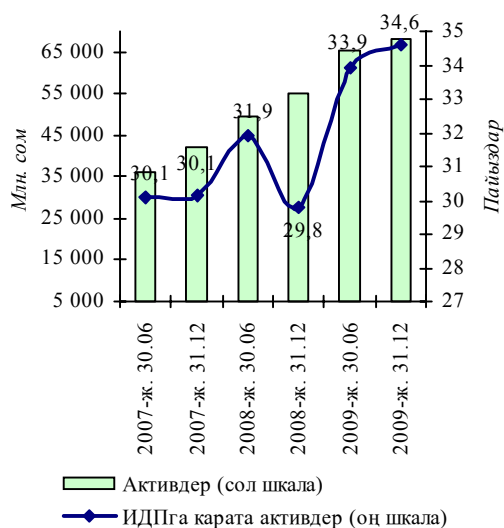
Акыркы бир нече жыл аралыгында туруктуу өсүштүн сакталып турушуна карабастан, финансылык ортомчулуктун айрым көрсөткүчтөрү салыштырмалуу төмөн маанини түзүүдө, ошондой болсо да, андан-ары өнүгүү жана банк ишин натыйжалуу жүргүзүү үчүн мүмкүнчүлүктөр бар.

Коммерциялык банктардын тобокелдиктерге жалпы дуушарлануусу, кыска мөөнөттүк мезгил аралыгында банк тутуму кошумча айрым бир финансылык тобокелдиктерге туруштук берүүгө дарамети жете тургандыгын айгинелөөдө. Ошондой болсо да, жалпы макроэкономикалык жагдайдын андан-ары начарлоосу жана валюта курстарынын өтө эле өзгөрүлмөлүүлүгү кредит портфелинин сапатынын кандайдыр бир деңгээлде начарлап кетүүсүнө алып келиши ыктымал.

2.5.3-график. Кредиттердин депозиттерге карата катышынын динамикасы

2.5.4-график. Активдердин көлөмүнүн динамикасы жана активдердин ИДПга карата катышы

III. БАНКТЫК ЭМЕС ФИНАНСЫ-КРЕДИТ МЕКЕМЕЛЕРИ

3.1. Банктык эмес финансы-кредит мекемелер системасынын абалы

Банктык эмес финансы-кредит мекемелер системасы (БФКМ), иши Улуттук банк тарабынан жөнгө салынууга тийиш болгон төмөнкү мекемелерди өзүнө камтыйт (3.1.1-таблица):

- Кредиттик союздарды колдоо жана өнүктүрүү боюнча финансы компаниясы («ФКПРКС») ЖЧКсы;
- Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фонду («БРАФ») ЖЧКсы¹;
- «Кыргыз Республикасынын Өнүктүрүү фонду» ЖАК (Өнүктүрүү фонду)²
- кредиттик союздарды (КС);
- микрофинансылык компанияларды (МФК, микрокредиттик компанияларды (МКК) жана микрокредиттик агенттиктерди (МКА) камтып турган микрофинансылык уюмдарды (МФУ);
- ломбарддарды³;
- алмашуу бюролору.

3.1.1-таблица. Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин санынын динамикасы

Аталышы	2005	2006	2007	2008	2009
Финансы компаниясы	1	1	1	1	1
БРАФ	-	-	-	-	1
Өнүгүү фонду	-	-	-	-	1
Микрофинансылык уюмдар	136	168	233	291	359
Кредиттик союздар	320	305	272	248	238
Ломбарддар	140	148	181	196	231*
Алмашуу бюролору	260	263	318	353	372
Бардыгы болуп	858	886	1005	1089	1203

* 2009-жылдын 1-сентябрына карата абал боюнча маалыматтар.

БФКМдердин жалпы санынын, активдеринин жана кредит портфелинин көлөмүнүн көбөйүүсү БФКМдер тарабынан сунушталган кызмат көрсөтүүлөргө керек-

¹ «БРАФ» Улуттук банктан 2009-жылдын 6-майында лицензия алган.

² Өнүктүрүү фонду Улуттук банктан 2009-жылдын 2-сентябрында лицензия алган.

³ 2009-жылдын 8-сентябрынан тартып ломбарддарды лицензиялоо иши токтотулган.

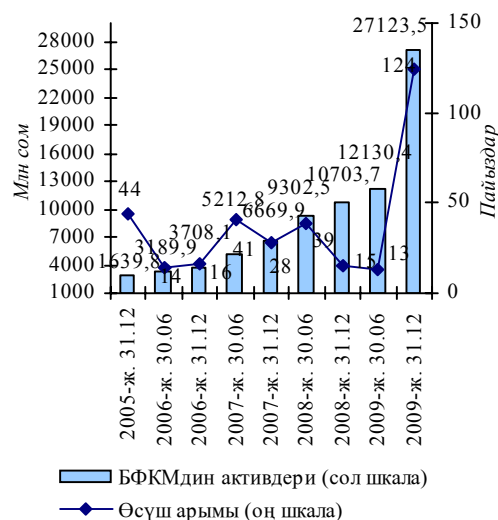
төөлөрдү тастыктоо менен аларды түзүүгө жана ишин жүргүзүп кетүүсүнө карата кыйла либералдуу мыйзамдык талаптардын орун алышы менен түшүндүрүлөт.

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгы үчүн берилген регулятивдик отчетто камтылган маалыматтарга ылайык, БФКМдердин чогуу алгандагы активдери 123,6 пайызга көбөйгөн (3.1.1-график). 2008-жылдын баш жагынан тартып чогуу алгандагы активдердин өсүшү 153,4 пайызды түзгөн, ал эми 2009-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча алардын көлөмү 27 123, 5 млн сомго жеткен⁴.

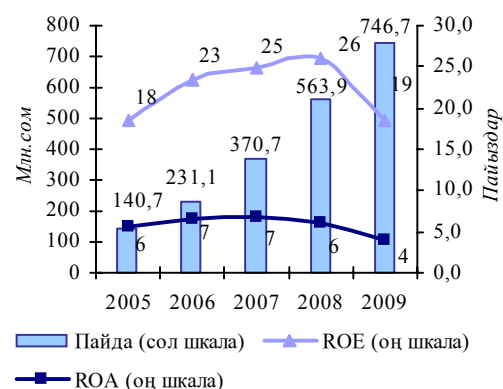
Жылдын экинчи жарым жылдыгында БФКМдердин өздүк капиталынын өсүш арымы 88,4 пайызды, ал эми алардын чогуу алгандагы милдеттенмелери 133,9 пайыз чегинде катталган. БФКМдердин өздүк капиталынын өсүшү 2009-жылдын баш жагынан тартып 141,3 пайызды, ал эми чогуу алгандагы милдеттенмелери 161,3 пайызды түзгөн эле.

2009-жылдын жыйынтыгы боюнча БФКМдердин суммардык пайдасы (3.1.2-график) 2008-жылдагыга салыштырганда 32,4 пайызга өсүү менен 746,7 млн. сомду түзгөн. Бул, БФКМдердин негизги киреше алып келүүчү активинин – кредит портфелинин көлөмүнүн көбөйүүсүнөн, Өнүктүрүү фондусу менен БРАФтын өз иштерин баштоосуна, ошондой эле ири МФУлардын үлүшүнүн кеңейүүсүнүн эсебинен келип чыккан. Мында, капиталдын кирешелүүлүгү ROE, активдердин кирешелүүлүк көрсөткүчүнүн ROA бир аз төмөндөгөндүгү да байкалган.

3.1.1-график. БФКМдин чогуу алгандагы активдеринин динамикасы

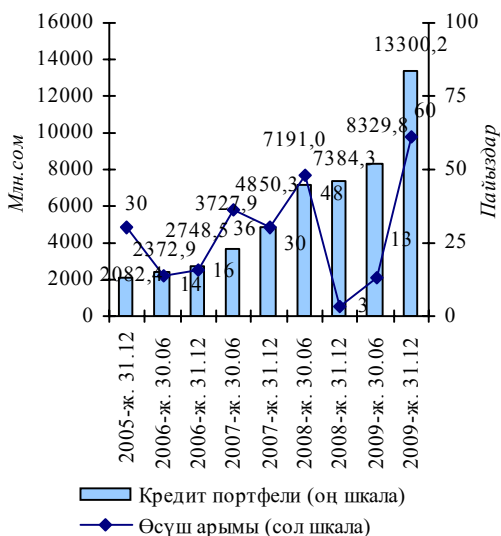
3.1.2-график. БФКМдин ROA жана ROE көрсөткүчтөрүнүн динамикасы

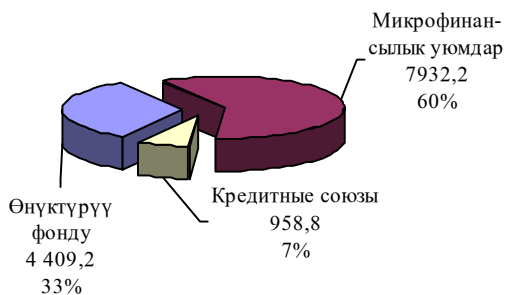
⁴ БФКМ системасы боюнча маалыматтар Финансы компаниясы менен БРАФ кредит портфелин эске алуусуз келтирилген, анткени кредиттер ФКМдерге берилип, алар андан-ары рекредиттөөнү жүзөгө ашырган.

3.2. Кредит портфелинин түзүмү жана өзгөрүү динамикасы

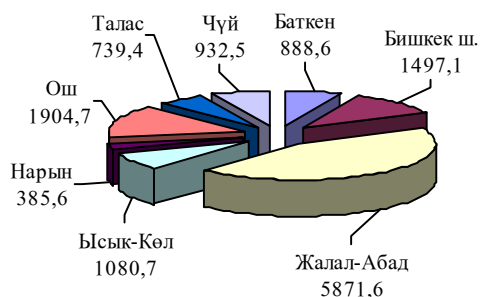
3.2.1-график. БФКМдин кредит портфелинин динамикасы

3.2.2-график БФКМдин түрлөрү боюнча чогуу алгандагы кредит портфели (млн. сом)

3.2.3-график. БФКМдин областтар боюнча чогуу алгандагы кредит портфели (млн. сом)

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин ишинин негизги багытынан болуп, кредиттөө саналат.

БФКМдердин кредит портфели акыркы жылдар аралыгында (3.2.1-график) өсүшкө ык коюу тенденциясына ээ болгон.

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгы ичинде БФКМдердин чогуу алгандагы кредит портфели бардыгы болуп 4 970,4 млн. сомго же 2009-жылдын баш жагынан бери 59,7 пайызга көбөйгөн, көбөйүү 80,1 пайызды түзгөн. 2009-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча БФКМдердин чогуу алгандагы кредит портфели 13 300,2 млн. сомго жеткен.

Кароого алынып жаткан мезгилде БФКМдердин чогуу алгандагы активдериндеги кредит портфелинин үлүшү 2008-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча алынган 68,7 пайыздан, 2009-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча 49,0 пайызга чейин кыскарган.

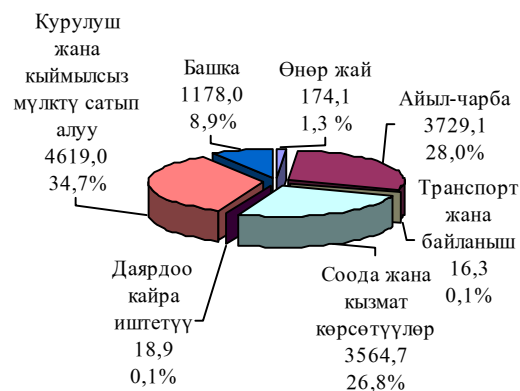
БФКМдердин кредит портфелинин көлөмүнүн өсүшү алардын карыз алуучуларынын санынын 11 170 адамга же 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында 3,6 пайызга көбөйүүсү менен коштолгон. Ал эми 2009-жылдын баш жагынан бери бул көрсөткүч 27,0 пайызды түзгөн. 2009-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча БФКМдердин карыз алуучуларынын саны 324 665 адамга жеткен (2009-жылдын 30-июлуна карата 313 495 адам).

БФКМдердин чогуу алгандагы кредит портфелинин түзүмүндө (3.2.2-график) 59,6 пайызы микрофинансылык уюмдардын кредиттерине; 33,2 пайызы Өнүктүрүү фондусунун кредиттерине, ал эми 7,2 пайызы кредиттик союздардын кредиттерине туура келет.

Областтар боюнча алганда (3.2.3-график) кредит портфелинин негизги үлүшү Жалал-Абад, Ош областтарына жана Бишкек шаарына туура келет. Бүтүндөй алганда, өлкөнүн түштүгүндө жана борбордо калктын жыш жайгашуусунан жана айыл чарбасы, соода жүргүзүү багытында орун алган эконмикалык жигердүүлүктөн улам, активдүүлүк өтө эле жогору.

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында БФКМдердин кредиттеринин эң чоң көлөмү курулуш чөйрөсүнө – 34,7 пайыз, айыл чарбасына – 28,0 пайыз (3.2.4-график) багытталган. Бул Камбар-Ата ГЭС-2 курулушуна 4 409,2 млн. сом суммасында берилген кредиттерге байланыштуу болгон.

3.2.4-график. БФКМдин экономика секторлору боюнча чогуу алгандагы кредит портфели (млн. сом)

3.3. Негизги тобокелдиктер

БФКМдердин кредит портфели курулуш жана айыл чарба чөйрөсүнө, ошондой эле айыл чарбасына байланыштуу бизнеске концентрацияланган. Айыл чарбасын кредиттөө аба-ырайына жана климаттык шарттарга, ошондой эле айыл калкынын кирешесинин аздыгына байланыштуу, олуттуу тобокелдиктер менен коштолот.

Тобокелдиктин башка фактору – бул концентрациялануу. Кредит портфелинде негизги үлүштү чет өлкө донорлорунун каражаттарынын эсебинен түзүлүп, иш жүргүзүп жаткан 7 ири МФУ түзөт. Мына ушул МФУлардын кредит портфелинин үлүшү, БФКМдердин чогуу алгандагы кредит портфелинде 50,2 пайызды түзөт. БФКМдердин өсүшкө ык коюу тенденциясы тышкы инвестициялардын көлөмүнүн көбөйүп жатышы менен шартталган.

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредиттери боюнча пайыздык чендер, калайык-калктын кредиттердин ушул түрүнө болгон керектөөсүнүн жогору бойдон калышына, ошондой эле БФКМдердин орун алган жогорку тобокелдиктердин ордун жабууга аракеттенип жатышына байланыштуу, жетиштүү жогорку деңгээлде сакталып турууда.

3.3.1-таблица. Банктык эмес финансы-кредит мекемелердин кредиттери боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендер
(пайыздар)

Аталышы	2008-ж. 31.12	2009-ж. 30.06	2009-ж. 31.12
Финансы компаниясы	13,5	14,4	14,6
БРАФ			11,0
Өнүгүү фонду			3,5
Микрофинансылык уюмдар	32,4	33,2	34,5
Кредиттик союздар	28,0	29,0	29,5
Ломбарддар	132,3	122,8	*

* Ломбарддарды лицензиялоо токтотулгандыгына байланышуу маалыматтар келтирилген эмес.

IV. ТӨЛӨМ СИСТЕМАСЫ

4.1. Төлөм системасынын түзүмү

Төлөм системасы, төлөм инструменттеринин өз ара байланышкан системасын жана технологияларынын, жол-жоболорунун, эрежелеринин акчанын айланышын камсыз кылган акча каражаттарын которуу системасын түшүндүрөт. Өткөрүлүп жаткан төлөмдөрдүн түрлөрүнө жараша системалар ири төлөмдөр системасына жана чекене төлөмдөр системасына бөлүнөт.

Кыргыз Республикасынын төлөм системасы (улуттук төлөм системасы) Кыргыз Республикасынын мыйзам актыларына ылайык өлкөнүн резиденттери же резидент эместери операторлорунан болуп саналышкан, акча каражаттарын которууну жүзөгө ашыруу жагында республиканын аймагында иштеп жаткан төлөм системасынын жыйындысын түшүндүрөт.

2009-жылдын акырына карата абал боюнча Кыргыз Республикасында төлөм системасынын төмөнкү компоненттери иш алып барган:

1. Улуттук банктын ири төлөмдөр системасы - Айкын убакыт ыргагында эсептешүүлөрдүн grosстук системасы (ГСРРВ).
2. Клирингдик төлөмдөр системасы - Майда, чекене жана утурумдук төлөмдөрдүн пакеттик клиринг системасы (СПК).
3. Пластик карттары менен эсептешүүлөр системасы.
4. Акча которуу системалары.
5. Чек ара аркылуу төлөмдөрдү өткөрүү системасы.

4.1.1-таблица. Акча которуулар системасын тейлеген банктардын тизмеси

Акча которуу системасы	Коммерциялык банктардын аталышы
Western Union	"АзияУниверсалБанк" ААКсы, РК "Аманбанк" ААКсы, "Азия Банкы" ЖАК, "Бакай-Банк" ААКсы, "Демир Кыргыз Интернэшл Банк" ЖАК, "Дос-Кредобанк" ААКсы, ИБ "Ысык-Көл" ААКсы, "БТА Банк" ЖАК, "Халык Банк Кыргызстан" ААКсы, "Кыргыз инвестициялык-кредит банкы" ЖАК, "Кыргызстан Казкоммерц-банк" ААКсы, "КыргызКредитБанк" ААКсы, "КБ Кыргызстан" ААКсы, "Эсептешүү-Сактык компаниясы" ААКсы, АКБ "Толубай" ЖАК, "Экобанк" ААКсы, "АТФБанк-Кыргызстан" ААКсы, Пакистан Улуттук банкынын Бишкектеги филиалы, "КАБ ФинансКредитБанк" ААКсы, "Манас-Банк" ЖАК
Money Gram	"АзияУниверсалБанк" ААКсы, РК "Аманбанк" ААКсы, "Бакай-Банк" ААКсы, ИБ "Ысык-Көл" ААКсы, "БТА Банк" ЖАК, "Эсептешүү-Сактык компаниясы" ААКсы, "КАБ ФинансКредитБанк" ААКсы
Contact	"АзияУниверсалБанк" ААКсы, РК "Аманбанк" ААКсы, "Азия Банкы" ЖАК, "Бакай-Банк" ААКсы, "Дос-Кредобанк" ААКсы, ИБ "Ысык-Көл" ААКсы, "БТА Банк" ЖАК, "Халык Банк Кыргызстан" ААКсы, "КыргызКредитБанк" ААКсы, "КБ Кыргызстан" ААКсы, АКБ "Толубай" ЖАК, "Экобанк" ААКсы, "АТФ Банк-Кыргызстан" ААКсы, "КАБ ФинансКредит-Банк" ААКсы, "Манас Банк" ЖАК, "Айыл банк" ААКсы
Анелик	"АзияУниверсалБанк" ААКсы, РК "Аманбанк" ААКсы, "Азия Банкы" ЖАК, "Бакай-Банк" ААКсы, "Демир Кыргыз Интернэшл Банк" ЖАК, "Дос-Кредобанк" ААКсы, ИБ "Ысык-Көл" ААКсы, "БТА Банк" ЖАК, "Халык Банк Кыргызстан" ААКсы, "Кыргыз инвестициялык-кредит банкы" ЖАК, "КыргызКредитБанк" ААКсы, "КБ Кыргызстан" ААКсы, "Экобанк" ААКсы, "КАБ ФинансКредит-Банк" ААКсы, "Айыл банк" ААКсы
Лидер	"АзияУниверсалБанк" ААКсы, РК "Аманбанк" ААКсы, "Азия Банкы" ЖАК, "Бакай-Банк" ААКсы, "Дос-Кредобанк" ААКсы, ИБ "Ысык-Көл" ААКсы, "БТА Банк" ЖАК, "Халык Банк Кыргызстан" ААКсы, "Кыргыз инвестициялык-кредит банкы" ЖАК, "КыргызКредитБанк" ААКсы, "КБ Кыргызстан" ААКсы, "Эсептешүү-Сактык компаниясы" ААКсы, АКБ "Толубай" ЖАК, "Экобанк" ААКсы, "АТФ Банк-Кыргызстан" ААКсы, "КАБ ФинансКредитБанк" ААКсы, "Манас Банк" ЖАК, "Айыл банк" ААКсы

1-таблицанын уландысы

Migom	"АзияУниверсалБанк" ААКсы, РК "Аманбанк" ААКсы, "Азия Банкы" ЖАК, "Бакай-Банк" ААКсы, "БТА Банк" ЖАК, "Дос-Кредобанк" ААКсы, ИБ "Ысык-Көл" ААКсы, "Халык Банк Кыргызстан" ААКсы, "Кыргыз инвестициялык-кредит банкы" ЖАК, "КыргызКредитБанк" ААКсы, "КБ Кыргызстан" ААКсы, "Эсептешүү-Сактык компаниясы" ААКсы, АКБ "Толубай" ЖАК, "Экобанк" ААКсы, "АТФ Банк-Кыргызстан" ААКсы, "КАБ ФинансКредит-Банк" ААКсы, "Манас Банк" ЖАК, "Айыл банк" ААКсы
Экспресс Өлкө, Кыргыз Трансфер	"Эсептешүү-Сактык компаниясы" ААКсы
Тез почта	"Бакай-Банк" ААКсы, ИБ "Ысык-Көл" ААКсы, "БТА Банк" ЖАК, "Казкоммерц-банк Кыргызстан" ААКсы, "КыргызКредит-Банк" ААКсы, "КБ Кыргызстан" ААКсы, "Эсептешүү-Сактык компаниясы" ААКсы, "АТФ Банк-Кыргызстан" ААКсы
UNistream	"АзияУниверсалБанк" ААКсы, РК "Аман-банк" ААКсы, "Азия Банкы" ЖАК, "Бакай-Банк" ААКсы, "Демир Кыргыз Интернэшнл Банк" ЖАК, ИБ "Дос-Кредобанк" ААКсы, ИБ "Ысык-Көл" ААКсы, "БТА Банк" ЖАК, "Халык Банк Кыргызстан" ААКсы, "Кыргыз инвестициялык-кредит банкы" ЖАК, "КыргызКредитБанк" ААКсы, "Дос-Кредобанк" ААКсы, "Эсептешүү-Сактык компаниясы" ААКсы, АКБ "Толубай" ЖАК, "Экобанк" ААКсы, "АТФБанк-Кыргызстан" ААКсы, "КАБ ФинансКредитБанк" ААКсы, "Манас Банк" ЖАК, "Айыл банк" ААКсы
Xpress Money	РК "Аманбанк" ААКсы, "АзияУниверсалБанк" ААКсы
Inter Express	РК "Аманбанк" ААКсы, "АзияУниверсал-Банк" ААКсы, "Дос-Кредобанк" ААКсы, "КБ Кыргызстан" ААКсы, "БТА Банк" ЖАК, "Айыл банк" ААКсы
Жакын	РК "Аманбанк" ААКсы, "Азия Банкы" ЖАК, "Дос-Кредобанк" ААКсы, ИБ "Ысык-Көл" ААКсы, "БТА Банк" ЖАК, "Кыргыз-КредитБанк" ААКсы, АКБ "Толубай" ЖАК
Алпор	"АзияУниверсалБанк" ААКсы, РК "Аман-банк" ААКсы, "Бакай-Банк" ААКсы, "Дос-Кредобанк" ААКсы, ИБ "Ысык-Көл" ААКсы, "КыргызКредитБанк" ААКсы, "Экобанк" ААКсы
Private Money	"АзияУниверсалБанк" ААКсы, РК "Аман-банк" ААКсы, ИБ "Ысык-Көл" ААКсы
Faster	"БТА Банк" ЖАК, "КАБ ФинансКредитБанк" ААКсы
Coinstar (Travellex)	"Экобанк" ААКсы, "КАБ ФинансКредитБанк" ААКсы
Золотая корона	"АзияУниверсалБанк" ААКсы, РК "Аман-банк" ААКсы, "Азия Банкы" ЖАК, "Бакай-Банк" ААКсы, "БТА Банк" ЖАК, ИБ "Дос-Кредобанк" ААКсы, ИБ "Ысык-Көл" ААКсы, "КыргызКредитБанк" ААКсы, "КБ Кыргызстан" ААКсы, АКБ "Толубай" ЖАК, "АТФБанк-Кыргызстан" ААКсы, "Манас Банк" ЖАК, "Айыл банк" ААКсы
Каспиан	"БТА Банк" ЖАК

4.2. Банк продуктылары, тарифтер жана кызмат көрсөтүүлөр

Кардар үчүн атаандаштык күрөшү, банктардын тейлөө сапатын жогорулатуунун эсебинен сыяктуу эле, ички чыгымдарды кыскартуунун эсебинен сунушталып жаткан банктык продуктылар чөйрөсүн кеңейишине өбөлгө түзүүдө.

Коммерциялык банктардын тариф саясаты калайык-калкка банк жана төлөм кызмат көрсөтүүлөрүнүн кеңири тизмегин бара-бара сунуштоого, кызмат көрсөтүүлөрдөн пайдалануу мүмкүнчүлүгүн жеңилдетүүгө, төлөмдөрдү жана эсептешүүлөрдү жүргүзүү учурунда ликвидүүлүктү тескөө механизмдерин өркүндөтүүгө багытталган.

Банктар бир эле кызмат көрсөтүү үчүн төлөм кармап калуунун ар кандай ыкмаларын колдонушат:

- бир операцияны жүргүзүү үчүн катталган тарифтер;
- операциянын суммасына же эсептеги калдыктарга жараша белгиленген тарифтер;
- жүргүзүлгөн операциялардын санына жана суммасына жараша бир мезгил ичиндеги төлөөлөр;
- түзүлгөн келишим шарттарына ылайык жана башкалар.

Эң эле кеңири тараган, калайык-калк өтө көп пайдаланган кызмат көрсөтүүлөрдөн болуп, төмөнкүлөр саналат: эсептик-кассалык тейлөөлөр, документардык операциялар, нак эмес которуулар, баалуу кагаздар менен операциялар, кредиттерди берүү боюнча операциялар, төлөм карттарын тейлөө боюнча операциялар.

Кардарлардын тапшыруусу боюнча коммерциялык банктар төмөнкү операцияларды жүзөгө ашырышат:

- инкассалык, аккредитивдик жана которуу операциялары;
- карыздык милдеттенмелер боюнча банктык акцепти жана авалды берүүлөр;
- баалуу кагаздарды, валюталарды жана баалуу металлдарды сатып алуу-сатуу;
- акцияларды жана облигацияларды жайгаштырууда ортомчулук;
- инкассация боюнча кызмат көрсөтүүлөр;
- бухгалтердик тейлөөлөр, консультацияларды бе-

рүүлөр жана кредиттик карттарды тейлөө боюнча кызмат көрсөтүүлөр.

Отчеттук мезгил ичинде аккредитивдерди берүү (ачуу) боюнча кызмат көрсөтүүлөрдүн наркы орточо алганда аккредитивдин суммасына жараша 0,1ден 0,25 пайызга чейинкини түзгөн.

Экинчи жарым жылдыкта 17 банк банктык гарантияларды берүү боюнча кызмат көрсөтүүлөрдү сунушташкан. Мына ушул кызмат көрсөтүүнүн наркы күрөө суммасына жана анын түрүнө жараша белгиленет жана кароого алынып жаткан мезгил ичинде банктык гарантияларды берүү үчүн эң жогорку комиссиялык төлөм 8 пайызды түзгөн.

Коммерциялык банктар, акча которуу системасынын катышуучулары катары, акча которуу боюнча эл аралык системалардын 19 түрү боюнча кызмат көрсөтүүлөрдү сунушташкан (4.1.1-табл.).

Интернет-банкинг системасына кошулуу наркы андан пайдаланууну уюштуруу ыкмасына жараша белгиленет. Кыргыз Республикасында Интернет-банкинг кызмат көрсөтүүсүн 11 банк сунушташат: «АзияУниверсалБанк» ААКсы, РК «Аманбанк» ААКсы, «Банк Бакай» ААКсы, «Дос-Кредобанк» ААКсы, «Демир Кыргыз Интернэшнл Банк» ЖАК, «АКБ Толубай» ЖАК, «ФинансКредитБанк КАБ» ААКсы, «Кыргызкредит Банк» ААКсы, «Казкоммерцбанк Кыргызстан» ААКсы, «АТФ – Банк Кыргызстан» ААКсы жана «Манас Банк» ЖАК.

4.3. Нак жана нак эмес жүгүртүүлөр

4.3.1. Нак жүгүртүүлөр

2009-жылдын акырына карата жүгүртүүдөгү акчанын жалпы суммасы 35 738,7 млн. сомду түзгөн, ал эми 2008-жылдын тиешелүү мезгили ичиндеги ушул эле көрсөткүчкө салыштырганда 4 935,4 млн. сомго же 16,0 пайызга көбөйгөн.

Коммерциялык банктардын кассасында 1 181,3 млн. сом турган, бул жүгүртүүдөгү акчанын жалпы суммасынын 5,1 пайызын түзөт.

Жүгүртүүдөгү акча динамикасы 4.3.1.1-графиктинде чагылдырылган.

Жүгүртүүдөгү акчанын көбөйүүсүнө социалдык пакет боюнча мамлекеттик төлөөлөрдүн артышы, экономиканын нак акчага туруктуу керектөөсүнө байланыштуу болгон.

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында коммерциялык банктардын кассаларына 132 574,1 млн. сом түшкөн, бул 2008-жылдын экинчи жарым жылдыгына салыштырганда 2 931,3 млн. сомго аз.

2009-жылдын кароого алынып жаткан мезгили ичинде коммерциялык банктардын кассаларынан 136 339,0 млн. сом берилген, бул 2008-жылдын экинчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда 550,7 млн. сомго аз.

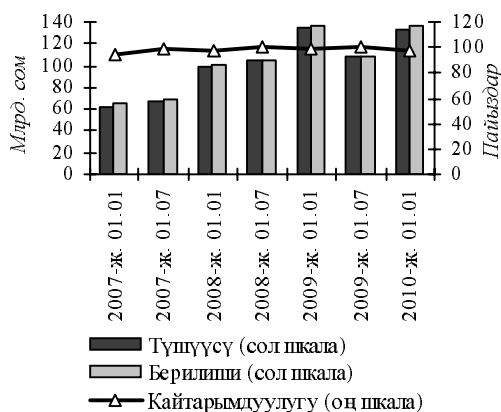
Коммерциялык банктардын кассаларына түшүүлөрдүн көрсөткүчүнүн өзгөрүүсү, нак акчаларды берүүлөр жана алардын кайтарымдуулугу 4.3.1.2-графикте келтирилген.

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгы ичинде нак акчанын кайтарымдуулугунун эң чоң көрсөткүчү Ош шаары боюнча катталып, ал 108,5 пайызды түзгөн, ал эми эң төмөнкү көрсөткүч – 57,6 пайыз Нарын областы боюнча белгиленген (4.3.1.3-графикти карагыла). Бишкек шаары боюнча нак акча кайтарымдуулугу 106,3 пайызды, Чүй областы боюнча 107,8 пайызды түзгөн. Бишкек шаары жана Чүй областы боюнча нак акчанын кайтарымдуулугунун жогорку көрсөткүчкө ээ болуусу, банк жана финансы мекемелеринин, соода жана өнөр жай ишканаларынын мына ушул жерлерде топтолушуна байланыштуу келип чыккан. Ал эми керектөө рыногунун жыш жайгашуусунан улам, Ош шаары боюнча нак акча кайтарымдуулугунун жогорку көрсөткүчүнө

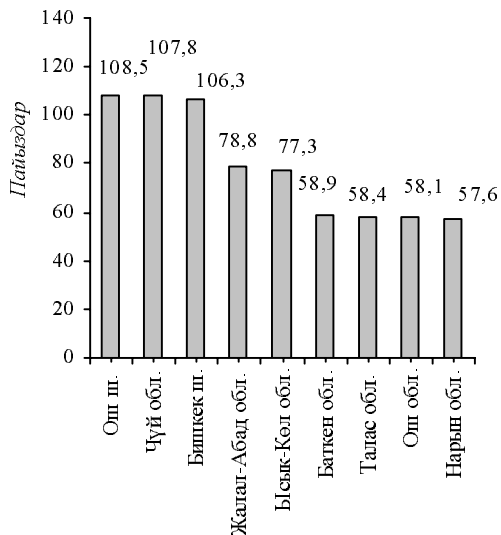
4.3.1.1-график. Жүгүртүүдөгү акчалардын динамикасы

4.3.1.2-график. Нак акчалардын коммерциялык банктардын кассаларына келип түшүүсү, алардын берилиши жана кайтарымдуулугу

4.3.1.3-график. Нак акчалардын областтар боюнча кайтарымдуулук көрсөткүчү

жетишилген болсо да, област боюнча нак акчанын кайтарымдуулугу төмөн бойдон калган.

Бүтүндөй республика боюнча 2008-жылдын экинчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда, областтар боюнча нак акча кайтарымдуулугу бир аз эле өзгөрүүгө дуушар болгон.

Ошентип, 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында жүгүртүүдөгү акчанын өсүшү экономиканын нак акчага болгон реалдуу керектөөлөрүнө ылайык келген.

4.3.2. Нак эмес жүгүртүүлөр

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча, Кыргыз Республикасынын төлөм системасы аркылуу 269 199,8 млн. сом жалпы суммасында 1 682 995 төлөм өткөрүлгөн.

2008-жылдын экинчи жарым жылдыгы ичиндеги көрсөткүчкө салыштырганда төлөмдөрдүн көлөмү 4,7 пайызга көбөйгөн, ал эми алардын саны 8,4 пайызга азайган (4.3.2.1-график).

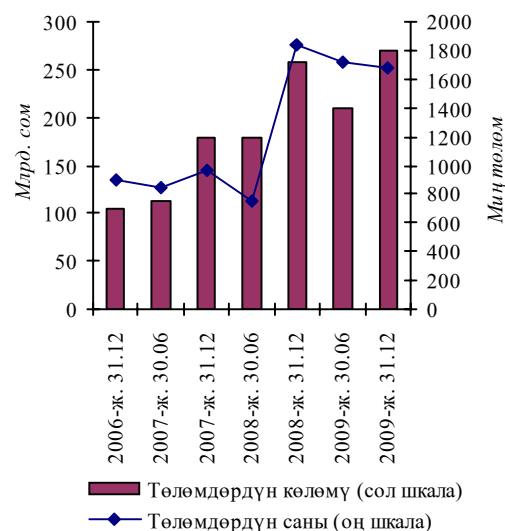
Кароого алынып жаткан мезгилде Улуттук банктын төлөмдөрдүн *гросстук системасы аркылуу* 237 701,2 млн. сом суммасында 60 482 төлөм өткөрүлгөн. 2008-жылдын ушул эле мезгилиндеги тиешелүү көрсөткүчкө салыштырганда төлөмдөрдүн көлөмү 6,9 пайызга ал эми төлөмдөрдүн саны 10,7 пайызга көбөйгөн (4.3.2.2-график). *Төлөмдөрдүн клиринг системасы боюнча* өткөрүлгөн төлөм көлөмү 2008-жылдын ушул эле мезгилинде өткөрүлгөн төлөмдөрдүн көлөмүнө салыштырганда 9,7 пайызга азаюу менен 31 498,6 млн. сомду түзгөн. Төлөмдөрдүн жалпы саны 1 622 513 төлөмдү түзгөн, бул 2008-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда 8,9 пайызга аз (4.3.2.3-график).

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча, клирингдик төлөмдөрдүн санынын жана көлөмүнүн регионалдык түзүмүндө, үлүшүнө клирингдик төлөмдөрдүн көлөмүнүн 70,1 пайызы жана санынын 64,2 пайызы туура келген Чүй областы жана Бишкек шаары лидерлерден болуп саналат.

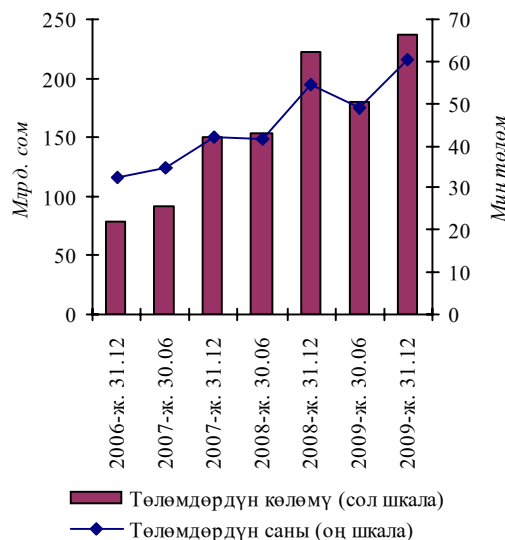
4.3.3. Банктык төлөм карттары менен эсептешүүлөр системасы

2009-жылдын акырына карата абал боюнча банктык төлөм карттардын эмиссиясы, эквайринги жана аларды пайдалануу менен кардарларды эсептешүү-кас-

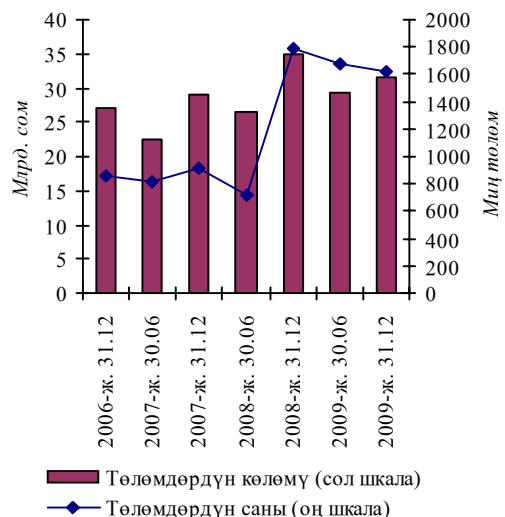
4.3.2.1-график. Банктар аралык төлөмдөрдүн көлөмүнүн жана санынын динамикасы

4.3.2.2-график. Гросстук система боюнча төлөмдөрдүн көлөмүнүн жана санынын динамикасы

4.3.2.3-график. Клиринг системасы боюнча өткөрүлгөн төлөмдөрдүн көлөмүнүн жана санынын динамикасы

салык тейлөө жагында кызмат көрсөтүүлөрдү 22 коммерциялык банктын ичинен 19 сунуштаган, ал эми алардын 16сы эл аралык системалардын (9 банк), локалдык системанын (4 банк), ошондой эле бирдиктүү улуттук системанын (18 банк) карттарын чыгаруу боюнча эмитент болуп саналат.

Отчеттук мезгил ичинде «Элкарт» бирдиктүү улуттук системасы боюнча карттарды кабыл алуу жана тейлөө Бишкек шаары боюнча орнотулган 154 банкомат жана 428 терминал аркылуу ишке ашырылган, алардын ичинде 335 терминал коммерциялык банктардын филиалдарында жана сактык кассаларында, 93 терминал Бишкек шаарында, областтык жана райондук борборлордогу соода-сервистик пункттардын эл көп келген жерлеринде орнотулган.

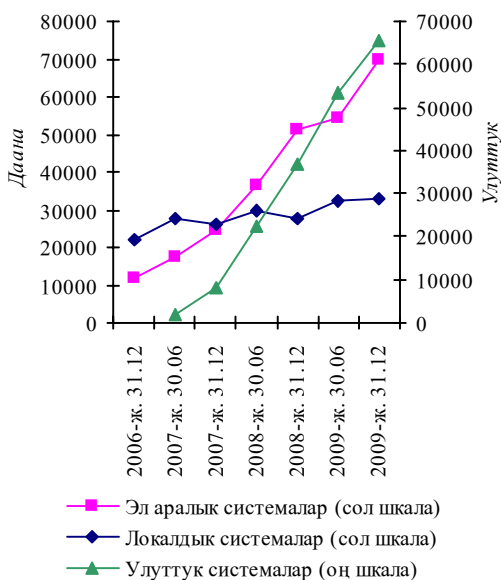
Бүтүндөй алганда, 2009-жылдын акырына карата абал боюнча коммерциялык банктар тарабынан «Элкарт» бирдиктүү улуттук системанын 65 420 карты чыгарылган.

Кароого алынып жаткан мезгил ичинде төлөм карттар рыногунда иш жигердүүлүгүнүн артышы байкалган, бул тууралуу эмитирленген карттардын жана аларды пайдалануу менен ишке ашырылган транзакциялардын санынын көбөйгөндүгү тастыктайт. Алсак, 2009-жылдын акырына карата абал боюнча эмитирленген карттардын жалпы саны 167 870 түзгөн, бул 2008-жылдын ушул эле мезгилиндеги тиешелүү көрсөткүчкө салыштырганда 54,4 пайызга көп (4.3.3.1-график).

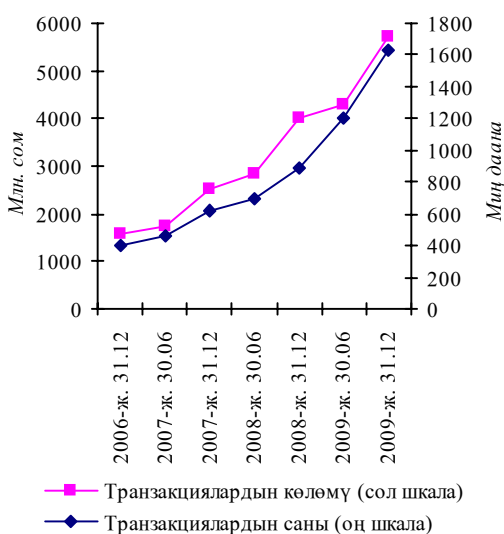
Карттар боюнча ишке ашырылган транзакциялардын жалпы саны жана көлөмү алардын 2008-жылдын ушул эле мезгилиндеги санына жана көлөмүнө салыштырганда, тиешелүүлүгүнө жараша 82,4 жана 42,3 пайызга көбөйгөн (4.3.3.2-график).

Мурдагыдай эле, ишке ашырылган операциялардын көлөмүндө негизги үлүш банкоматтар жана терминалдар аркылуу карттарды пайдалануу менен акча каражаттарын алууга туура келген жана алар операциялардын жалпы көлөмүндө 5 549,0 млн. сомду түзгөн, ал эми соода-сервистик ишканалардагы жүгүртүүлөр 148,9 млн. сом чегинде катталган. Мына ушул маалыматтар, нак акчага айландыруу операцияларынын эң эле көп ишке ашырылган түрүнөн болуп санала тургандыгын тастыктайт жана алар карттарды пайдалануу менен ишке ашырылган операциялардын

4.3.3.1-график. Эмитирленген карттардын санынын динамикасы

4.3.3.2-график. Банктык карттарды пайдалануу менен жүзөгө ашырылган транзакциялардын көлөмүнүн жана санынын динамикасы

жалпы көлөмүнүн 97,4 пайызын түзө тургандыгын маалымдайт.

Банктарды өнүктүрүү стратегиясынын артыкчылыктуу багыттарынын бири болуп, банктык эсептердин санын көбөйтүү жана карттарды пайдалануу менен эл аралык, локалдык жана улуттук системалардын базасында «эмгек акы» долбоорлорун жүзөгө ашыруу саналат. Банктар, дал ушул долбоорлордун эсебинен карттардын эмиссиясынын жана транзакциялардын көлөмүнүн таасирдүү өсүшүнө жетише алат жана бул, банктардын карттар рыногундагы позициясын чындоодо олуттуу кадам жасоого өбөлгө түзөт.

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында эл аралык, локалдык жана улуттук системалардын карттарынын базасында «эмгек акы» долбоорлорун жүзөгө ашыруу жана анын чөйрөсүн кеңейтүү жагында 19 коммерциялык банк иш-чараларды жүзөгө ашырган.

Мына ушул 895 долбоордун чегинде бардык банктар тарабынан 83 661 карт сатып өткөрүлгөн, бул чыгарылган карттардын жалпы санынын 49,8 пайызын түзөт.

Коммерциялык банктар карттарды кабыл алуу жана тейлөө боюнча инфраструктураны өнүктүрүү ишин улантууда. Алсак, 2009-жылдын акырына карата иштеп жаткан терминалдардын жана банкоматтардын жалпы санын төмөнкүчө мүнөздөөгө болот:

- «Элкарт» бирдиктүү улуттук системасы боюнча - 154 банкомат жана 428 терминал. Төлөм карттарын пайдалануу менен эсептешүүлөр системасын интеграциялоонун жыйынтыктары боюнча эл аралык системанын бардык банкоматтары жана «Алай-Кард» локалдык системасынын 44 терминалы «Элкарт» улуттук төлөм карттын төлөөгө кабыл алышат;
- Эл аралык системалар боюнча 132 банкомат жана 712 терминал, алардын ичинен 39 банкомат «Демир 24» локалдык карттын тейлөөгө кабыл алышат;
- «Алай-Кард» системасы боюнча – 29 банкомат жана 225 терминал, алардын ичинен 72 терминал Россиянын «Золотая корона» карттарын кабыл алууну жана тейлөөнү камсыз кылышат. Ошентип, банктык төлөм карттар республиканын бардык аймактары боюнча, жалпыга жеткиликтүү жер-

лерде орнотулган 315 банкоматта жана 1 388 терминалда тейлөөгө кабыл алынат.

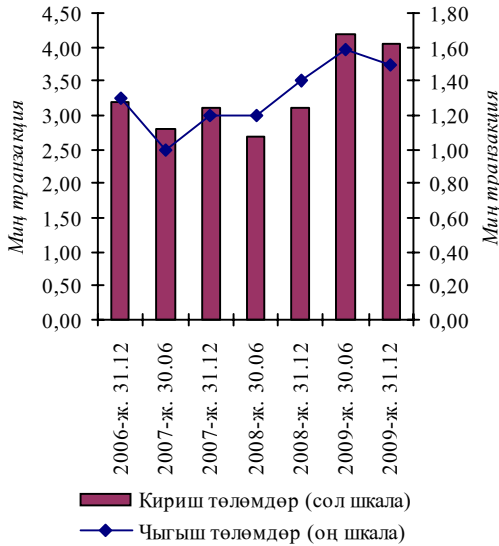
4.3.4. Жол чектери менен операцияларды кошо алганда, чек ара аркылуу өткөрүлүүчү төлөмдөр

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырына карата абал боюнча, Кыргыз Республикасында 23 банк (Улуттук банкты кошо алганда) SWIFT шериктештигинин мүчөсү болуп саналат. Улуттук банкты кошо алганда 17 банк, Улуттук банктын SWIFT ЖПКсы аркылуу иш алып барат, ал эми 5 банк өз алдынча иштейт жана 1 банк Казакстандагы башкы офиси – «Казком-мерцбанк Кыргызстан» аркылуу иш алып барат.

Кароого алынып жаткан мезгил ичинде чыгыш төлөмдөрүнүн саны 1 494 даананы, ал эми кириш төлөмдөрүнүн саны 4 062 даананы түзгөн, бул 2008-жылдын экинчи жарым жылдыгындагы көрсөткүчтөн, тиешелүүлүгүнө жараша 6,4 жана 31,0 пайызга көп (4.3.4.1-график). Ошол эле учурда, SWIFT түйүнү боюнча өткөрүлгөн төлөмдөрдүн көлөмүнө иликтөөлөрдү жүргүзүү, валюталардын бардык түрү боюнча кириш төлөмдөрүнүн көлөмү сыяктуу эле, чыгыш төлөмдөрүнүн көлөмү боюнча да көбөйүү жүргөндүгүн көрсөткөн. Валюталардын номиналы боюнча төлөмдөрдүн көлөмүнүн негизги үлүшү АКШ долларында жана япон иенасында жүзөгө ашырылган.

Отчеттук мезгил ичинде жол чектери менен операциялар American express, Master Card, Visa Card, City card карт боюнча жана ар кандай банктардын өздүк чектери боюнча ишке ашырылган.

4.3.4.1-график. SWIFT системасы боюнча транзакциялардын динамикасы

V. РЕАЛДУУ СЕКТОРДУН АБАЛЫ

5.1. Үй чарбасы

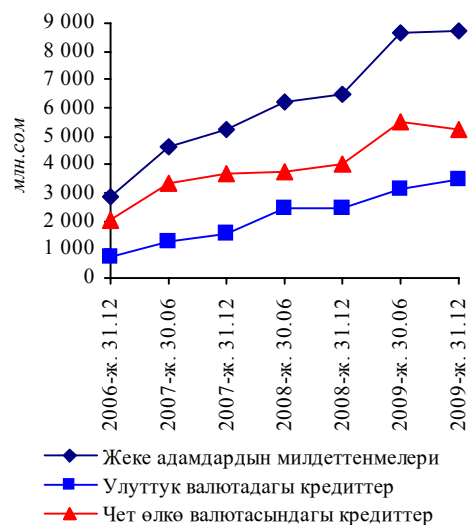
2009-жылы бүтүндөй республика боюнча орточо айлык номиналдык эмгек акы (чакан ишканаларды эске албаганда) 6 253 сомду (же отчеттук мезгил ичиндеги АКШ долларынын расмий орточо айлык курсуна жараша 145,8 АКШ доллары) түзгөн жана 2008-жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда, реалдуу алганда өткөн жылдын ушул эле мезгилиндеги 9,2 пайызга караганда¹ 8,0 пайызга көбөйгөн. Экономикалык ишкердиктин бардык түрлөрү боюнча эмгекке төлөөлөрдүн жогорулоосу байкалган, өзгөчө «соода жана автомобилдерди, турмуш-тиричилик буюмдарын жана жеке пайдалануудагы буюмдарды ремонттоо» секторунда, айыл чарбасында жана курулушта олуттуу жогорулатылган. Финансы чөйрөсүнүн, транспорт жана байланыш секторунун, электр энергиясын, газды жана сууну өндүрүү жана бөлүштүрүү тармагында иштеген кызматкерлердин эмгек акысынын республикалык орточо деңгээли олуттуу жогорулатылган. Ал эми айыл чарбасында, саламаттыкты сактоо мекемелеринде, билим берүү тармагында коммуналдык жана социалдык кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштоо жагында анын деңгээли төмөн болгон.

2009-жылы жашоо үчүн каражат минимумунун орточо жылдык өлчөмү 3 263,2 сомду түзгөн жана 2008-жылдагыга салыштырганда 1,9 пайызга өскөн. Ал эми орточо айлык эмгек акынын ушул көрсөткүчкө карата катышы 169,3 пайыздан 191,6 пайызга чейин өскөн.

5.1.1. Банк тутумунун алдындагы милдеттенмелер

Үй чарба секторунун банк тутумунун алдындагы милдеттенмелеринин суммасы жылдын акырында 8,7 млрд. сомду түзүү менен 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгы ичинде 0,7 пайызга көбөйгөн. Жеке адамдардын улуттук валютадагы кредиттер боюнча карызы 2009-жылдын акырына карата 3,5 млрд. сомду түзүү менен 10,4 пайызга көбөйгөн, ошол эле учурда чет өлкө

5.1.1.1-график. Жеке адамдардын банктар алдындагы милдеттенмелери

¹ КР УСКнын орточо айлык эмгек акы боюнча маалыматтары өсүш жыйынтыгы менен жарыяланат.

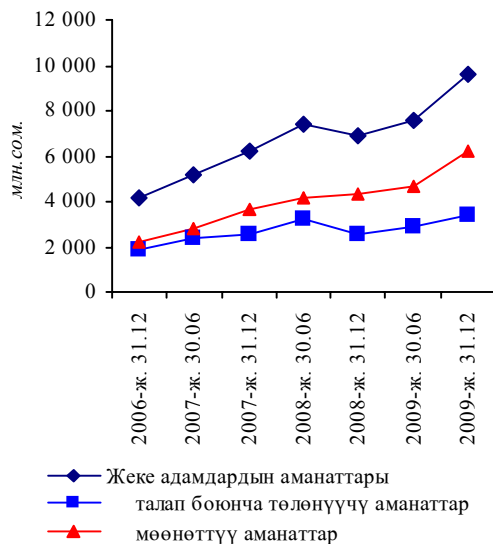
валютасындагы кредиттер боюнча карыз 4,8 пайызга, 5,3 млрд. сом эквивалентине чейин төмөндөгөн. Натыйжада, жеке адамдардын милдеттенмелеринин түзүмүндө чет өлкө валютасындагы кредиттердин салыштырма салмагы 63,8 пайыздан 60,3 пайызга чейин төмөндөгөн.

Отчеттук жарым жылдыкта керектөө максаттары үчүн үй чарбасына берилген кредиттердин жалпы көлөмү 1,2 млрд. сомду түзгөн жана 2008-жылдын экинчи жарым жылдыгындагы көлөмүнө салыштырганда өзгөргөн эмес, ал эми берилген кредиттердин жалпы көлөмүндөгү алардын үлүшү 9,9 пайыздан 9,4 пайызга чейин кыскарган.

5.1.2. Калктын өздүк жыйымдары

Кароого алынып жаткан мезгил ичинде жеке адамдардын коммерциялык банктардагы депозиттеринин өсүш тенденциясы байкалган. Жарым жылдыктын акырына карата жеке адамдардын депозиттеринин жалпы көлөмү 9,6 млрд. сомду түзгөн (5.1.2.1-график). Бүтүндөй алганда, 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында жеке адамдардын депозиттеринин өсүшү 26,8 пайызды (2009-жылдын биринчи жарым жылдыгында – 10,1 пайызды) түзгөн, анын ичинде калктын улуттук валютадагы депозиттери 29,3 пайызга, 4,0 млрд. сомго чейин төмөндөгөн болсо, чет өлкө валютасындагы депозиттер 25,1 пайызга, 5,6 млрд. сомдук эквивалентке чейин көбөйгөн (валюта курсунун өзгөрүүсүнүн таасирин эске албаганда, чет өлкө валютасындагы депозиттер 22,8 пайызга өскөн). Улуттук валютадагы депозиттердин олуттуу өсүшүнүн натыйжасында, калайык-калктын аманаттарынын түзүмүндө өткөн жарым жылдыктын акырындагы 59,3 пайызга караганда, отчеттук жарым жылдыктын акырына карата 58,5 пайызды түзгөн чет өлкө валютасындагы депозиттердин салыштырма салмагынын кыскарышы байкалган.

5.1.2.1-график. Жеке адамдардын аманаттары

5.2. Корпоративдик сектор

5.2.1. Банк тутумунун алдындагы милдеттенмелер

2009-жылдын 31-декабрына карата республиканын аймагында иштеп жаткан чарба жүргүзүүчү субъекттердин саны 438,3 миң бирдикти түзгөн, бул 2009-жылдын 30-июнундагы көрсөткүчкө салыштырганда 7,1 миңге же 1,6 пайызга аз. Чарба жүргүзүүчү субъекттердин түзүмүндө, мурдагыдай эле дыйкан (фермерлик) чарбалар (61,0 пайыз) жана жеке ишкерлер (33,0 пайыз) басымдуулук кылат.

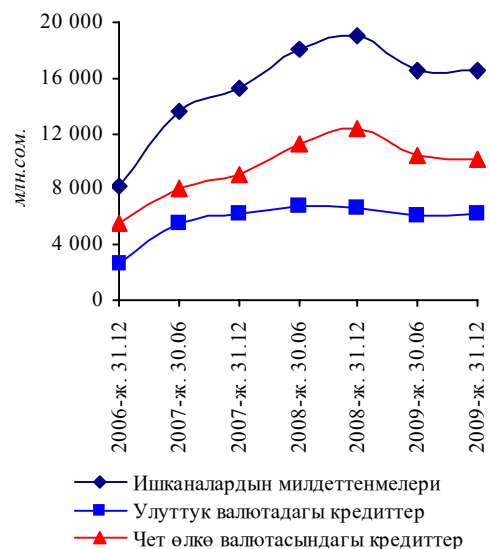
Жаңыдан каттоодон өткөн чарба жүргүзүүчү субъекттердин саны 2008-жылдагы алардын көлөмүнө салыштырганда 29,6 пайызга азайган, ошол эле учурда расмий түрдө жоюлган чарба жүргүзүүчү субъекттердин саны 1,7 эсеге көбөйгөн.

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында ишканалар менен уюмдардын¹ коммерциялык банктар алдындагы чогуу алгандагы карызынын бир аз кыскаргандыгы байкалган. Кароого алынып жаткан мезгилдин акырына карата анын көлөмү 16,5 млрд. сомду түзүп, 2009-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырындагы көлөмүнө салыштырганда 0,3 пайызга төмөндөгөн (5.2.1.1-график).

Отчеттук жарым жылдыкта жаңыдан берилген кредиттердин көлөмү 2008-жылдын экинчи жарым жылдыгындагы ушул эле көрсөткүчкө салыштырганда 12,3 млрд. сомду түзүү менен 12,3 пайызга өскөн, бул улуттук валютада берилген кредиттердин 26,2 пайызга көбөйүп, 5,4 млрд. сомду түзүшү менен шартталган. Чет өлкө валютасындагы кредиттер 7,6 пайызга, 6,8 млрд. сомго чейин төмөндөгөн.

Тармактар боюнча жаңыдан берилген кредиттер агымынын көбөйүүсү, эң башкысы, соода чөйрөсүндө кредиттөөнүн өсүшүнө (18,1 пайызга) байланыштуу болгон. Курулушка (53,5 пайызга), ипотекага (25,8 пайызга), байланыш чөйрөсүнө (72,2 пайызга) жана социалдык кызмат көрсөтүүлөргө (88,4 пайызга) кредиттер төмөндөгөн.

5.2.1.1-график. Коммерциялык банктардын алдындагы корпоративдик сектордун карызынын динамикасы

¹ Юридикалык жактардын коммерциялык банктардын баланстык отчеттору боюнча карыздары.

Кароого алынып жаткан мезгил ичинде улуттук валютада берилген кредиттер боюнча чендердин орточо деңгээли 26,5 пайызды түзүү менен 0,4 пайыздык пунктка жогорулаган. Пайыздык чендердин өсүшү реалдуу сектордун дээрлик бардык тармактары боюнча, көбүнчө транспорт жана байланыш чөйрөсүнө, ипотекага, даярдоого жана кайра иштетүүгө кредиттер боюнча катталган. Чет өлкө валютасында берилген жаңы кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чен ушул мезгил ичинде 21,4 пайызды түзүү менен 1,1 пайыздык пунктка өскөн. Мында, чендердин өсүшү реалдуу сектордун дээрлик бардык тармактарына берилген кредиттер боюнча катталган. Чет өлкө валютасында берилген кредиттер эң төмөнкү чен боюнча курулушка берилип, бир мезгил ичинде орточо алганда, 17,8 пайызды түзгөн.

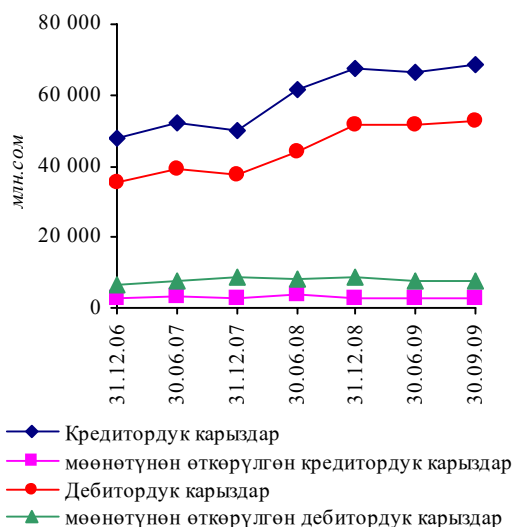
5.2.2 Дебитордук жана кредитордук карыздардын абалы²

Экономиканын реалдуу секторунун ишканаларынын жана уюмдарынын дебитордук карыздарынын көлөмү 2009-жылдын 30-сентябрына карата 52,9 млрд.сомду түзгөн, бул 2009-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырындагы көлөмүнө салыштырганда 2,5 пайызга көп (5.2.2.1-график).

Дебитордук карыздардын көлөмүнүн олуттуу көбөйүүсү транспорт жана байланыш тармагында (18,6 пайызга) жана кыймылсыз мүлк менен операциялар чөйрөсүндө (9,7 пайызга) катталган. Мында, дебитордук карыздын жалпы көлөмүндө олуттуу салыштырма салмакты электрэнергиясын, газды жана сууну өндүрүү жана бөлүштүрүү боюнча ишканалар (24,1 пайыз), ошондой эле соода жүргүзүү жана кыймылсыз мүлк менен операциялар чөйрөсүндөгү ишканалар (тиешелүүлүгүнө жараша 15,8 жана 18,9 пайыз) ээлешет.

Мөөнөтүндө төлөнбөгөн карыздардын көлөмү биринчи жарым жылдыктын акырындагы көлөмүнө салыштырганда 7,4 млрд. сомду түзүү менен 3,9 пайызга төмөндөгөн. Мөөнөтүндө төлөнбөгөн дебитордук карыздардын үлүшү анын жалпы көлөмүндө 14,1 пайызды түзгөн. Мөөнөтүндө төлөнбөгөн дебитордук карыздардын жалпы көлөмүнөн 71,1 пайыз электрэнергиясын

5.2.2.1-график. Корпоративдик сектордун дебитордук жана кредитордук карыздарынын динамикасы

² Финансылык кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштаган уюмдарды эсепке албаганда, УСКнын алдын-ала маалыматтары боюнча.

өндүрүү жана бөлүштүрүү боюнча ишканалардын карызына туура келген.

Кредитордук карыз 2009-жылдын үчүнчү чейрегинин жыйынтыгы боюнча 68,8 млрд. сомду түзгөн, бул биринчи жарым жылдыктын акырындагы көлөмүнө салыштырганда 3,5 пайызга көп. Карыздын көбөйүүсү негизинен, соода жүргүзүү (978,1 млн. сомго) жана иштеп чыгаруу өнөр жай (902,6 млн. сомго) ишканаларынын карыздарынын өсүшүнүн эсебинен байкалган. Электрэнергиясын өндүрүү жана бөлүштүрүү боюнча ишканалардын карыздары (707,7 млн. сомго) төмөндөгөн.

Мында, мөөнөтүндө төлөнбөгөн кредитордук карыздын көлөмү 2009-жылдын үчүнчү чейрек ичинде 4,6 пайызга өскөн, ал эми кредитордук карыздын жалпы көлөмүндөгү анын үлүшү 2009-жылдын сентябрь айынын акырына карата 3,8 пайызды түзүү менен өзгөргөн эмес.

5.2.3. Финансылык натыйжалар³

Реалдуу сектордун ишканаларынын операциялык пайдасы жылдын биринчи чейрегинин акырындагы көлөмүнө салыштырганда 4 эсеге көбөйүү менен 2009-жылдын 30-сентябрына карата 7,1 млрд. сомду түзгөн.

Операциялык пайданын негизги көлөмү соода жүргүзүү, транспорт жана байланыш ишканалары тарабынан алынган. Ал эми олуттуу чыгым тартуулар электрэнергиясын, газды жана сууну өндүрүү жана бөлүштүрүү жана кыймылсыз мүлк менен операциялар чөйрөсүндөгү ишканаларда катталган.

Географиялык бөлүштүрүүдө баланстык пайда кароого алынып жаткан мезгил ичинде Бишкек, Ош шаары жана Ош, Нарын областындагы ишканалардан алынган, ал эми калган аймактарда чыгым тартуулар катталган.

³ УСКнын алдын-ала маалыматтары боюнча.

VI. ФИНАНСЫ СИСТЕМАСЫНЫН ӨНУГҮҮ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Бул бөлүктө Кыргыз Республикасынын финансы системасынын негизги өнүгүү тенденциялары, ошондой эле анын бүтүндөй өлкөнүн экономикасына тийгизген таасири каралат.

Финансы сектору өлкөдө макроэкономикалык стабилдүүлүккө жетишүүдө олуттуу мааниге ээ болууга тийиш. Экономиканын реалдуу секторунун финансы ресурстарына керектөөсүн канааттандырган, туруктуу жана натыйжалуу иштеген, атаандашуу чөйрөсүндө сапаттуу кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштаган жана өздүк жыйымдардын инвестицияга трансформацияланышын камсыз кылган финансы системасы, тез арымдагы экономикалык өсүшкө жетишүүгө көмөктөшөт.

Республиканын финансы рыногундагы тенденциялар 2009-жылы эл аралык финансы системасындагы жагдайдын өнүгүүсүнүн аныксыздыгы шартында жана анын өлкөнүн экономикасына тийгизген таасиринин деңгээлине жараша түптөлгөн. 2007-жылда эле орун алган кризистик жагдайлардын натыйжасы өлкөдөгү экономикалык жигердүүлүктүн басаңдоосуна, төлөм теңдеминин көрсөткүчүнүн начарлоосуна (соода жүгүртүү, эмгек мигранттарынын которуулары), коммерциялык банктардын экономиканы кредиттөөсүнүн кыскаруусуна, баалуу кагаздар рыногунда инвесторлордун жигердүүлүгүнүн төмөндөөсүнө таасирин тийгизген. Өлкөнүн экономикасына дүйнөлүк каатчылыктын таасирин минималдаштыруу жана экономикалык өсүш арымын сактоо максатында, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан 2008-жылдын акырында Кризиске каршы план иштелип чыккан. Ушул планды ишке ашыруунун алкагында, туруктуу макроэкономикалык жагдайды сактоо, банк тутумунун ишенимдүүлүгүн жана стабилдүүлүгүн, азык-түлүк жана энергетикалык коопсуздукту, ички суроо-талапты колдоо аркылуу экономикалык өсүштү камсыз кылуу жана ишкердик жана инвестициялык алгылыктуу чөйрөнү, калктын начар жашаган катмарын даректүү коргоону түзүү боюнча иштер жүргүзүлгөн.

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында эки адистештирилген ФКМ – «Банктарды рефинансылоонун

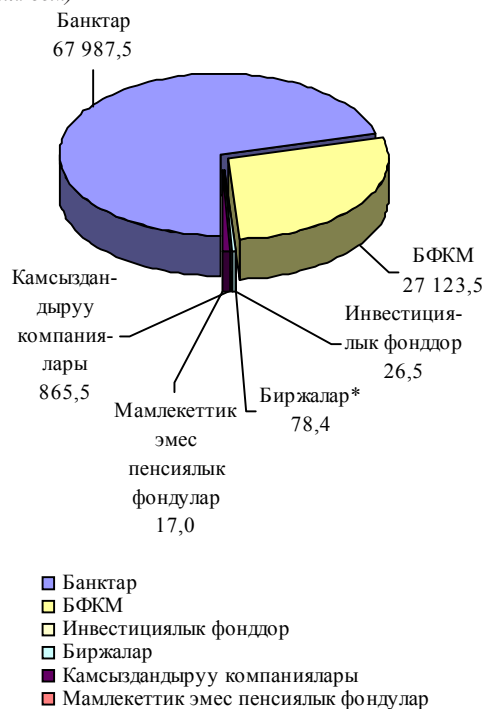
адистештирилген фонду» ЖЧКсы менен «Кыргыз Республикасынын Өнүгүү фонду» ЖАКтын иши жана аманаттар боюнча 20 миң сомдон 100 миң сомго чейин ордун толтуруп берүүнүн гарантияланган суммасын көбөйтүү жөнүндө киргизилген өзгөртүүлөрдү эске алуу менен «Банктык аманаттарды (депозиттерди) коргоо жөнүндө» Мыйзамдын колдонууга киргизилиши финансы секторунун көрсөткүчтөрүнө алгылыктуу таасирин тийгизген. Мындан тышкары, ФКМдердин активдеринин жана капиталынын көлөмүнүн өсүшү, ошондой эле финансы секторунда эффективдүү көзөмөлдүктү жана жөнгө салууну камсыз кылуу боюнча көрүлгөн чаралар да, республиканын финансы системасынын андан-ары өнүгүүсүнө жана анын тышкы таасирлерге туруктуулугунун жогорулоосуна алгылыктуу таасирин тийгизген.

Учурда өлкөнүн финансы сектору банктар, банктык эмес финансы-кредит мекемелери (кредиттик союздар жана микрофинансы уюмдары, ломбарддар, адистештирилген ФКМдер ж.б), фонддук биржалар, камсыздандыруу компаниялары, пенсиялык жана инвестициялык фондулар сыяктуу финансы институттары менен түшүндүрүлөт (6.1-график)¹.

Өлкөнүн финансы секторунда банк тутуму үстөмдүк кылуусун улантууда. Ошол эле учурда, банктык эмес финансы-кредит мекемелер секторунун ишинин көрсөткүчтөрүнүн ыргактуу өсүшү байкалган. Бул, кредиттик ресурстарга карата суроо-талаптын жогорку деңгээлде болушу менен шартталган, аны канааттандыруу үчүн банктык эмес финансы секторунун айрыкча, микрокредиттик уюмдардын ресурстары тартыла баштайт.

2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында банк тутумунун жана банктык эмес финансы-кредит мекемелердин ресурстук базасынын кеңейүүсүнүн оң тенденциясы сакталып калган. Көбөйүү, банктык жана банктык эмес финансы-кредиттик мекемелердин капиталынын, банк тутумунун депозиттик базасынын, ошондой эле экономиканын финансы секторуна чет өлкө инвестицияларынын агылып кирүүсүнүн өсүшү эсебинен жүргөн.

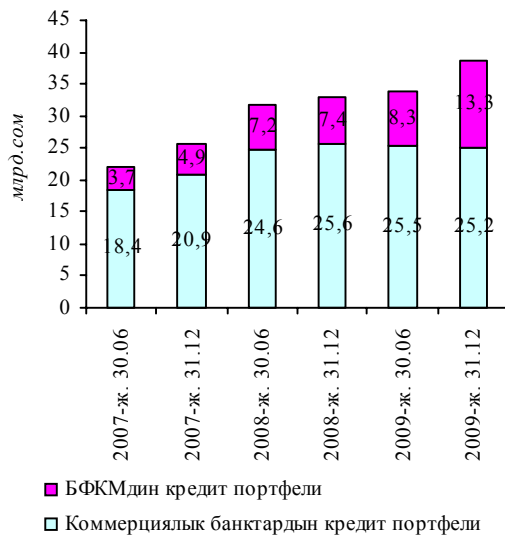
6.1-график. Финансы системасынын активдери (2009-жыл үчүн)
(млн. сом)

* Алдын-ала алынган маалыматтар

¹ 2008-жыл ичиндеги маалыматтар анткени, инвестициялык жана пенсиялык фондулардын, биржалардын жана камсыздандыруу компанияларынын 2009-жылдын 1-июлуна карата маалыматтары жок.

6.2-график. Коммерциялык банктардын жана банктык эмес финансы-кредит мекемелердин кредит портфели

Финансы-кредит мекемелери тарабынан экономиканы кредиттөө көлөмүнүн өсүш тенденциясы сакталып калган (6.2-график), мында анын арымынын байкаларлык тездешти катталган. Бул, БФКМдердин (59,7 пайызга), айрыкча эки адистештирилген ФКМдин – Өнүгүү фонду менен БРАФтын кредиттик ишинин активдешүүсүнүн эсебинен жүргөн, ал эми ошол эле учурда банк тутумунун кредиттеринин көлөмү жарым жылдык ичинде 0,9 пайызга кыскарган. Бүтүндөй алганда, 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында экономикада ФКМдер сунуштаган кредиттердин чогуу алгандагы көлөмүнүн өсүшү 14,0 пайызды түзгөн (2008-жылдын экинчи жарым жылдыгында ушул эле көрсөткүч 3,7 пайызды түзгөн).

Банктар, экономикада валюта жана кредиттик тобокелдиктердин өөрчүшү шартында, өз кредит саясатын бир кыйла абайлап жүргүзүүнү уланткан, бул биринчи кезекте чет өлкө валютасында кредиттөөгө таасирин тийгизген. Мында, сом түрүндө кредиттөө кыйла өскөн, бул 2009-жылдын июль-декабрь айлары ичинде жаңы берилген кредиттердин жалпы көлөмү 12,3 млрд. сомду түзүү менен 4,9 пайызга өсүшүнө алып келген. Жаңы берилген кредиттердин ИДПга карата катышы 10,0² пайызды түзгөн, ал эми 2008-жылы бул көрсөткүч 9,9³ пайыз чегинде катталган.

Коммерциялык банктардын кредиттеринин мөөнөттүүлүк боюнча түзүмүндө узак мөөнөттүү кредиттердин көлөмү кароого алынып жаткан мезгилде 67,0 пайызды түзүү менен өскөн (2008-жылдын ушул эле мезгилинде узак мөөнөттүү кредиттердин үлүшү 60,1 пайызды түзгөн).

Кароого алынып жаткан мезгил ичинде банктык эмес финансы-кредит мекемелери тарабынан сунушталган кредиттердин көлөмү байкаларлык өскөн. Бул өсүш биринчи кезекте, Өнүгүү фондусу тарабынан Камбар-Ата ГЭС-2нин курулушуна берген кредити менен байланыштуу болгон. Алсак, банктык эмес финансы-кредит мекемелердин кредит портфели 2009-жылдын жарым жылдыгында 59,7 пайызга өскөн, ал эми 2008-жылдын тиешелүү мезгилинде өсүш 2,7 пайызды түзгөн.

Дүйнөлүк финансы каатчылыгы баалуу кагаздар рыногунда инвесторлордун жигердүүлүгүнүн төмөн-

² 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгы үчүн ИДПга карата.

³ 2008-жылдын экинчи жарым жылдыгы үчүн ИДПга карата.

дөөсүнө таасирин тийгизген. Үч фондулук биржанын соода аянттарындагы тооруктарынын жалпы көлөмү 2008-жылдын тиешелүү мезгилине салыштырганда 53,7 пайызга кыскаруу менен 2009-жылдын июль-декабрь айларында 3 380,6 млн. сомду түзгөн. Тооруктардын жалпы көлөмүнүн кыскаруусуна «Борбордук-Азия фондулук биржасы» ЖАКтын 67,6 пайызга, 1 214,7 млн. сомго чейин жана «БТС- Кыргыз Фондулук биржасы» ЖАКтын 35,5 пайызга, 345,2 млн. сомго чейин тоорук аянттарында бүтүмдөрдүн көлөмүнүн азаюусу таасирин тийгизген. 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгында “Кыргыз фондулук биржасы” ЖАКтын тоорук аянттарында биржалык тооруктардын көлөмү 2008-жылдын тиешелүү мезгилиндеги көлөмүнө салыштырганда 64,9 пайызга, 1 820,7 млн. сомго чейин көбөйгөн.

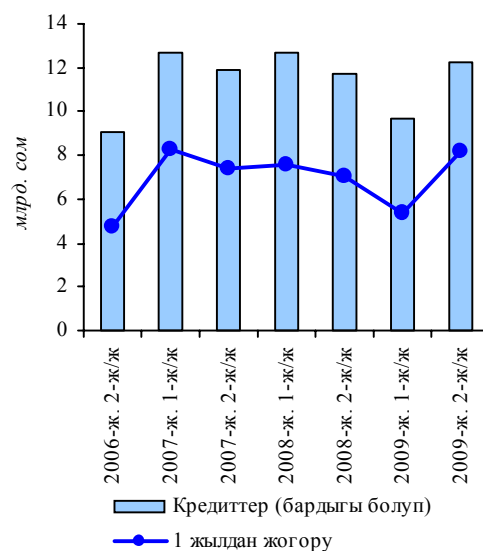
Баалуу кагаздар рыногунда 2009-жылдын акырында алты акционердик инвестициялык фондулар иш алып барган, бирок финансылык кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштоодогу алардын үлүшү бир аз эле бойдон калган: инвестициялык фондулардын активдери жылдын жыйынтыгы боюнча ИДПга карата 0,01 пайызды түзгөн.

Камсыздандыруу компанияларынын жана мамлекеттик эмес пенсиялык фондуларынын иш көрсөткүчтөрү да финансы системасынын ушул сегментинин анчалык өнүгө албай жаткандыгын жана алардын өлкө экономикасына тийгизген таасири да бир аз эле өлчөмдө экендигин тастыктоодо.

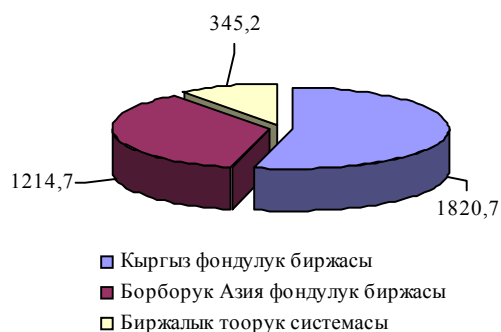
Республиканын рыноктогу камсыздандыруу ишин жылдын акырына карата 19 камсыздандыруу компаниясы жүргүзүп келген, алардын ичинен экөөсү кайра камсыздандыруучу компания, ал эми жетөөсү резидент эместердин катышуусу менен түзүлгөн компания болуп саналат. Республиканын камсыздандыруу рыногунун өлчөмү, алардын ишинин негизги көрсөткүчтөрүнүн олуттуу өсүшүнө карабастан, анчалык чоң эмес бойдон калган. Камсыздандыруу уюмдарынын чогуу алгандагы активдеринин көлөмү жыл ичинде 12,9 эсеге көбөйүү менен 2009-жылдын декабрь айынын акырына карата 865,5 млн. сомду түзгөн, ал эми чогуу алгандагы өздүк капитал 12,2 эсеге, 708,8 млн. сомго чейин өскөн. Мында камсыздандыруу компанияларынын активдеринин ИДПга карата катышы 2009-жылы 0,3 пайыз деңгээлде сакталып калган.

Кыргыз Республикасындагы камсыздандыруу ры-

6.3-график. Коммерциялык банктар тарабынан берилген кредиттердин жана узак мөөнөттүү кредиттердин жалпы көлөмүнүн динамикасы

6.4-график. Фондулук биржалардын 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгы үчүн тооруктарынын көлөмү
(млн. сом)

ногун өнүктүрүүнүн 2003-2010-жылдарга концепциясынын алкагында өткөрүлгөн, республикада милдеттүү камсыздандырууну өнүктүрүү, анын ичинде 2008-жылы кабыл алынган жарандык жоопкерчиликти милдеттүү камсыздандыруу жөнүндө төрт мыйзамды колдонууга киргизүү боюнча иштер, финансы рыногунун ушул сегментинин андан-ары өнүгүшүнө өбөлгө түзүүгө тийиш. Республикадагы камсыздандыруу компаниялары камсыздандыруу боюнча кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштагандан башка дагы, каражаттарын мамлекеттик жана корпоративдик баалуу кагаздарга, коммерциялык банктардагы депозиттерге салуу, ошондой эле займдарды берүү менен инвестициялык иштерди жүзөгө ашырышат.

Пенсиялык фондулар финансы рыногунун дагы бир маанилүү сегментинен болуп саналат. Учурда, республиканын бул рыногунда эки мамлекеттик эмес пенсиялык фонд: өз ишин 1994-жылдан бери жүргүзүп келе жаткан «Кыргызстан» мамлекеттик эмес пенсиялык фондусу (МПФ) жана 2009-жылдын 26-майында гана лицензия алып, азырынча өз ишин баштай элек «Жаны Азия» мамлекеттик эмес пенсиялык фондусу каттоодон өткөн. 2009-жылдын 1-сентябрына карата «Кыргызстан» МПФсынын активдеринин өлчөмү 2008-жылдын тиешелүү мезгилиндеги көрсөткүчкө салыштырганда 13,8 пайызга көбөйүү менен 17,0 млн. сомду түзгөн, ал эми ыктыярдуу пенсиялык камсыздоо келишимин түзгөн анын катышуучуларынын саны 2333 адамды түзгөн (алардын ичинен 486 адам пенсия алгандар), бул 2008-жылдын салыштыруу үчүн алынган мезгилиндегиге караганда 437 адамга же 23,0 пайызга көп.

VII. АТАЙЫН КАРАЛУУЧУ МАСЕЛЕЛЕР

Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фонду

Дүйнөлүк финансылык каатчылыктын андан –ары уланып жатышын эске алуу менен жана банк тутумунун туруктуу ишин, анын натыйжалуулугун жана ишенимдүүлүгүн камсыз кылууга, коммерциялык банктардын туруктуулугуна түрткү берүүгө багытталган, колдоо көрсөтүүнүн таасирдүү механизм калыптандыруу, ошондой эле Кыргыз Республикасынын экономикасынын реалдуу секторун кредиттөөгө алуу максатында, Кыргыз Республикасынын Президентинин 2009-жылдын 8-январындагы №5 «Банк тутумунун туруктуулугун камсыз кылуу боюнча чаралар жөнүндө» Жарлыгына ылайык Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы (мындан ары - Улуттук банк) менен Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө Улуттук банкка караштуу Кыргыз Республикасында банктарды рефинансылоонун адистештирилген фондун түзүү тапшырылган. Аталган Жарлыкты аткаруу максатында 2009-жылдын 30-январында Улуттук банк Башкармасынын №5/1 «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкына караштуу, банктарды рефинансылоонун адистештирилген фонду» Жоопкерчилиги чектелген коомду түзүү жөнүндө» токтому кабыл алынган. Улуттук банк аталган Фонддун уюштуруучусу болуп саналат. Өлкөнүн экономикасын өнүктүрүүнүн мамлекеттик программасын ишке ашыруунун алкагында, Кыргыз Республикасынын экономикасын кредиттөөнү колдоого багытталган, банк секторун рефинансылоонун кошумча ресурстарын камсыз кылуу аркылуу Кыргыз Республикасынын банк тутумунун туруктуулугуна жана ишенимдүүлүгүнө өбөлгө түзүү, Фонддун максаты болуп саналат.

2009-жылдын 6-майында «Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фонду» ЖЧКсына айрым банктык операцияларды жүргүзүү укугуна лицензия берилген. Фонддун каражаттары коммерциялык банктардын жана микрофинансылык уюмдардын системасы аркылуу Кыргыз Республикасында маанилүү орунду ээлеген, экономиканын ар кандай секторлорун өнүктүрүүгө багытталган.

Финансы системасынын туруктуулугун сактоо жана Фондду туруктуу өнүктүрүү максатында, Улуттук банк Башкармасынын 2009-жылдын 27-майындагы №25/8 токтому менен «Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фонду» ЖЧКсынын ишин жөнгө салуу эрежеси бекитилген.

Ошондой эле, 2009-жылдын 26-мартында «Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фонду» ЖЧКсынын Банктарды рефинансылоо саясаты бекитилгендигин белгилей кетүү зарыл.

«Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фонду» ЖЧКсы өз ишин жүзөгө ашыра баштагандан тартып, коммерциялык банктарга алардын ликвиддүүлүгүн колдоо үчүн кыска мөөнөттүү жана орто мөөнөттүү кредиттер берилген. Ошентип, коммерциялык банктардын 2010-жылдын 1-январына карата карызы «Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фонду» ЖЧКсынын регулятивдик отчетундагы маалыматтарга ылайык 66643 миң сомду түзгөн.

«Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фонду» ЖЧКсы өз ишин 2009-жылдын экинчи жарым жылдыгынан тартып жүзөгө ашыра баштагандыгын жана би-

ринчи кредит 400 000 миң сом сумасында коммерциялык банктын ликвиддүүлүгүн толтурууга берилгендигин белгилеп кетүү зарыл. Негизинен, «Банктарды рефинансылоонун адистештирилген фонду» ЖЧКсынын кредиттери коммерциялык банктардын ликвиддүүлүгүн толтурууга, микрофинансылык уюмдарды кредиттөөгө берилген жана берилген кредиттер боюнча жүгүртүү 767 800 миң сомду түзгөн. Бош турган акча каражаттары Улуттук банктын жана башка ФКМдердин корреспонденттик эсептеринде, тиешелүүлүгүнө жараша 1430993 миң жана 4146 миң сом суммасында жайгаштырылган жана 496688 жалпы суммасында баалуу кагаздарга инвестицияланган. Бош турган акча каражаттарынын кээ бир бөлүгү депозит катары башка коммерциялык банктарда 4000 миң сом өлчөмүндө жайгаштырылган.

ОҢДООЛОР

«Банк тутумунун өнүгүү тенденциялары» 2008-жылдын экинчи жарым жылдыгы үчүн

бети	абзац	басылып чыкканы	ушундай окулууга тийиш																																																
8	3-абзац	Банктар финансы-кредит системасында басымдуу абалды ээлөөнү улантууда (1.2-график) жана 2008-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча финансы-кредит системасынын чогуу алгандагы кредит портфелинде алардын үлүшү 78,2 пайызды түзгөн, бул 2007-жылдын ушул эле мезгилине 0.2 пайыздык пунктка аз.	Банктар финансы-кредит системасында басымдуу абалды ээлөөнү улантууда (1.2-график) жана 2008-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча финансы-кредит системасынын чогуу алгандагы кредит портфелинде алардын үлүшү 78,2 пайызды түзгөн, бул 2007-жылдын ушул эле мезгилине 3,5 пайыздык пунктка аз.																																																
8	график	<p>1.2-график. Чогуу алгандагы кредит портфелинин түзүмү</p> <table border="1"> <caption>1.2-график. Чогуу алгандагы кредит портфелинин түзүмү</caption> <thead> <tr> <th>Тарых</th> <th>КП БЭФКМ (%)</th> <th>Банк тутумунун КП (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>31.12.05</td> <td>30,9</td> <td>69,1</td> </tr> <tr> <td>30.06.06</td> <td>29,8</td> <td>70,2</td> </tr> <tr> <td>31.12.06</td> <td>28,2</td> <td>71,8</td> </tr> <tr> <td>30.06.07</td> <td>16,2</td> <td>83,8</td> </tr> <tr> <td>31.12.07</td> <td>16,2</td> <td>83,8</td> </tr> <tr> <td>30.06.08</td> <td>22,0</td> <td>78,0</td> </tr> <tr> <td>31.12.08</td> <td>21,8</td> <td>78,2</td> </tr> </tbody> </table>	Тарых	КП БЭФКМ (%)	Банк тутумунун КП (%)	31.12.05	30,9	69,1	30.06.06	29,8	70,2	31.12.06	28,2	71,8	30.06.07	16,2	83,8	31.12.07	16,2	83,8	30.06.08	22,0	78,0	31.12.08	21,8	78,2	<p>1.2-график. Чогуу алгандагы кредит портфелинин түзүмү</p> <table border="1"> <caption>1.2-график. Чогуу алгандагы кредит портфелинин түзүмү</caption> <thead> <tr> <th>Тарых</th> <th>КП БЭФКМ (%)</th> <th>Банк тутумунун КП (%)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>31.12.05</td> <td>30,9</td> <td>69,1</td> </tr> <tr> <td>30.06.06</td> <td>29,8</td> <td>70,2</td> </tr> <tr> <td>31.12.06</td> <td>28,2</td> <td>71,8</td> </tr> <tr> <td>30.06.07</td> <td>16,2</td> <td>83,8</td> </tr> <tr> <td>31.12.07</td> <td>18,3</td> <td>81,7</td> </tr> <tr> <td>30.06.08</td> <td>22,0</td> <td>78,0</td> </tr> <tr> <td>31.12.08</td> <td>21,8</td> <td>78,2</td> </tr> </tbody> </table>	Тарых	КП БЭФКМ (%)	Банк тутумунун КП (%)	31.12.05	30,9	69,1	30.06.06	29,8	70,2	31.12.06	28,2	71,8	30.06.07	16,2	83,8	31.12.07	18,3	81,7	30.06.08	22,0	78,0	31.12.08	21,8	78,2
Тарых	КП БЭФКМ (%)	Банк тутумунун КП (%)																																																	
31.12.05	30,9	69,1																																																	
30.06.06	29,8	70,2																																																	
31.12.06	28,2	71,8																																																	
30.06.07	16,2	83,8																																																	
31.12.07	16,2	83,8																																																	
30.06.08	22,0	78,0																																																	
31.12.08	21,8	78,2																																																	
Тарых	КП БЭФКМ (%)	Банк тутумунун КП (%)																																																	
31.12.05	30,9	69,1																																																	
30.06.06	29,8	70,2																																																	
31.12.06	28,2	71,8																																																	
30.06.07	16,2	83,8																																																	
31.12.07	18,3	81,7																																																	
30.06.08	22,0	78,0																																																	
31.12.08	21,8	78,2																																																	

«Банк тутумунун өнүгүү тенденциялары» 2009-жылдын биринчи жарым жылдыгы үчүн

бети	абзац	басылып чыкканы	ушундай окулууга тийиш																																																
58	3-абзац	Банктар финансы-кредит системасында басымдуу абалды ээлөөнү улантууда (1.2-график) жана 2009-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча финансы-кредит системасынын чогуу алгандагы кредит портфелинде алардын үлүшү 76,0 пайызды түзгөн, бул 2008-жылдын ушул эле мезгилиндегиге караганда 7,8 пайыздык пунктка аз.	Банктар финансы-кредит системасында басымдуу абалды ээлөөнү улантууда (1.2-график) жана 2009-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча финансы-кредит системасынын чогуу алгандагы кредит портфелинде алардын үлүшү 76,0 пайызды түзгөн, бул 2008-жылдын ушул эле мезгилиндегиге караганда 2,0 пайыздык пунктка аз.																																																
58	график	<p>1.2-график. Чогуу алгандагы кредит портфелинин түзүмү</p> <table border="1"> <caption>1.2-график. Чогуу алгандагы кредит портфелинин түзүмү</caption> <thead> <tr> <th>Тартип</th> <th>30.06.06</th> <th>31.12.06</th> <th>30.06.07</th> <th>31.12.07</th> <th>30.06.08</th> <th>31.12.08</th> <th>30.06.09</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>БФКМ КП</td> <td>29,8</td> <td>28,2</td> <td>16,2</td> <td>18,3</td> <td>16,2</td> <td>21,8</td> <td>24,0</td> </tr> <tr> <td>Банк тутумунун КП</td> <td>70,2</td> <td>71,8</td> <td>83,8</td> <td>81,7</td> <td>83,8</td> <td>78,2</td> <td>76,0</td> </tr> </tbody> </table>	Тартип	30.06.06	31.12.06	30.06.07	31.12.07	30.06.08	31.12.08	30.06.09	БФКМ КП	29,8	28,2	16,2	18,3	16,2	21,8	24,0	Банк тутумунун КП	70,2	71,8	83,8	81,7	83,8	78,2	76,0	<p>1.2-график. Чогуу алгандагы кредит портфелинин түзүмү</p> <table border="1"> <caption>1.2-график. Чогуу алгандагы кредит портфелинин түзүмү</caption> <thead> <tr> <th>Тартип</th> <th>30.06.06</th> <th>31.12.06</th> <th>30.06.07</th> <th>31.12.07</th> <th>30.06.08</th> <th>31.12.08</th> <th>30.06.09</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>БФКМ КП</td> <td>29,8</td> <td>28,2</td> <td>16,2</td> <td>18,3</td> <td>22,0</td> <td>21,8</td> <td>24,0</td> </tr> <tr> <td>Банк тутумунун КП</td> <td>70,2</td> <td>71,8</td> <td>83,8</td> <td>81,7</td> <td>78,0</td> <td>78,2</td> <td>76,0</td> </tr> </tbody> </table>	Тартип	30.06.06	31.12.06	30.06.07	31.12.07	30.06.08	31.12.08	30.06.09	БФКМ КП	29,8	28,2	16,2	18,3	22,0	21,8	24,0	Банк тутумунун КП	70,2	71,8	83,8	81,7	78,0	78,2	76,0
Тартип	30.06.06	31.12.06	30.06.07	31.12.07	30.06.08	31.12.08	30.06.09																																												
БФКМ КП	29,8	28,2	16,2	18,3	16,2	21,8	24,0																																												
Банк тутумунун КП	70,2	71,8	83,8	81,7	83,8	78,2	76,0																																												
Тартип	30.06.06	31.12.06	30.06.07	31.12.07	30.06.08	31.12.08	30.06.09																																												
БФКМ КП	29,8	28,2	16,2	18,3	22,0	21,8	24,0																																												
Банк тутумунун КП	70,2	71,8	83,8	81,7	78,0	78,2	76,0																																												
69	2.2.3.6-таблица. Банктардын экономика тармактары боюнча кредит портфелинин түзүмү	"Ипотека" сабы менен 30.06.09-ж. деген мамычанын кесилишиндеги – 1,6	"Ипотека" сабы менен 30.06.09-ж. деген мамычанын кесилишиндеги –13,2																																																